

VÅRE
ROVDYR

Nr. 1/2008

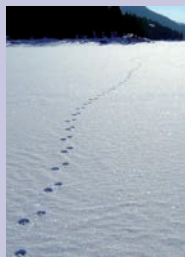
Årgang 22

Forside:
Gaupeprosjektet
Scandlynx's
merkede gaupe
M222. Foto:
Lars Krempig.

Bakside:
Ulvespor.
Foto: Arne
Flor.

Side 4
Årets ulvetur

Side 6
**Nærkontakt med
«fjelløven» i nord**

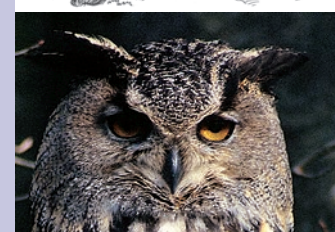
Side 12
**Bestandskartlegg-
ing av kongeørn i
Buskerud og Tele-
mark i 2007**

Side 18
**Kan gaupa på
Balkan reddes?**

Side 22
**Paradiset
Norefjell**

Side 25
**Hubro
– årets fugl**

Side 26
**Viltforskning
– til hvilken pris?**

Side 28
I ulvens rike

Å si én ting – og gjøre noe annet

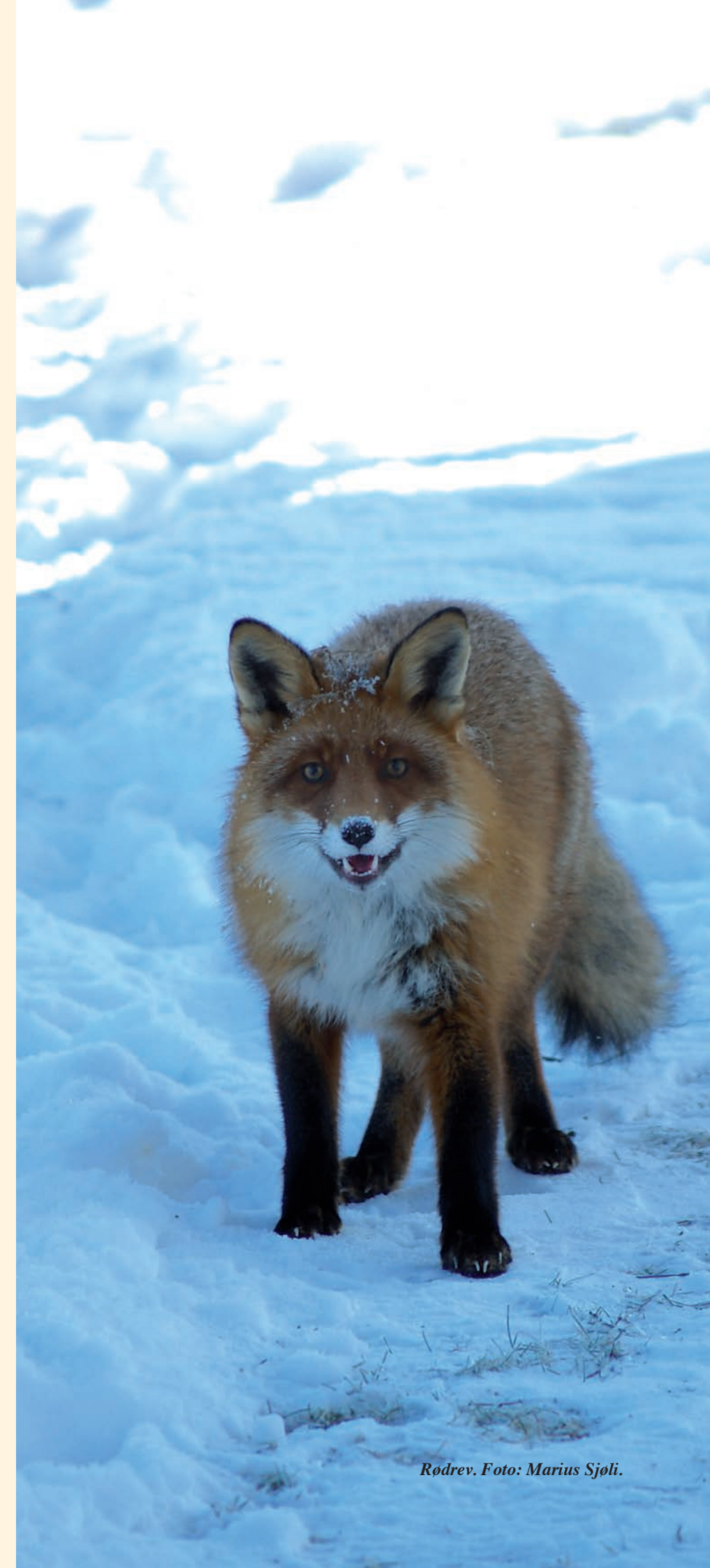
I *Våre Rovdyr* nr. 3/2005 skrev jeg hvordan Halvor i eventyret Soria Moria drepte det ene trollet etter det andre. Det handlet om det rød-grønne regjeringalternativet som var samlet under Soria Morias hotells tak. Senterpartiet (Sp), som er den aller verste motstanderen for at rovdynene skal kunne leve i livskraftige bestander i landet, kom i regjering. Da vi fryktet det verste for våre truede dyr, satte vi vår lit til at Sosialistisk Venstreparti (SV) ville utgjøre en motvekt slik at regjeringen likevel skulle kunne oppfylle det Stortinget har bestemt. Selv om bestandstall og antall ynglinger av de store rovdynene er satt latterlig lavt i landet vårt, er det da i alle fall noe. Hva er status nå etter tre år? Var min skepsis til regjeringen berettiget?

Ulven, som i følge myndighetenes egen rødliste er det mest utrydningstruede rovdyn i landet, kan stå som et lysende eksempel for dagens naturforvaltning. Antall norske ulv har i regjeringstiden sunket fra ca. 20 individer til omtrent det halve. Stortinget bestemte i 2004 at det bare skal være tre ulvepar som årlig får lov til å få unger. Det har i 2007 ikke blitt født en eneste ulvevalp i Norge! I tillegg er det i den skandinaviske stammen konstatert store innavlsproblemer med sterile hannedyr, skjelllettproblemer, synssvekkelser og svikt i indre organer, samt at kullstørrelsen er betydelig redusert. Dette kan true hele stammen. Rovdyrstandene har altså klart å presse regjeringen og forvaltningsmyndighetene til å forvalte seg bort fra Stortingets målsettinger. Mye takket være at Direktoratet for naturforvaltning (DN) er meget ivrige til å oppfylle regjeringens krav. De hører ikke på oss og tydeligvis heller ikke for mye på ulveforskere som peker på myndighetenes mislykkete forvaltningsstrategi. Fellingstillatelser gis villig vekk og bare siden år 2000 er det skutt 32 ulv i Norge. Det tas på forhånd heller ikke DNA-prøver av individene før de blir dødsdømt og skutt. Dette med fullt kjennskap til de innavlsproblemer som råder og at innvandrende

ulv fra øst er ytterst verdifulle for stammens overlevelse. Hos SKANDULV, det skandinaviske ulveprosjektet, ble det for året 2007 alene innrapportert 23 drepte ulver. I tillegg til disse kommer ulovlig jakt hvor ca. 15-20 % av den skandinaviske ulvestammen blir drept årlig. Det er på bakgrunn av dette virkelig ille å være vitne til at DN viser en slik iver i arbeidet sitt for å tilfredsstille de styrende politiske krefter i regjeringen. Hvordan kan DN med vitende og vilje gjennomføre en forvaltning som i så liten grad bygger på fagbiologiske fakta? Rett og slett bryr seg så lite om å ta vare på de mest utrydningstruede dyrene vi har i landet? Jeg mener det er et svik mot Stortingets målsetting og flertallet av landets befolkning. Det er en skam at en liten gruppe av særinteresser kan få diktere vår naturarv. De får lov til å utrydde dyrearter som de ikke liker og i tillegg ytes raus økonomisk støtte!

Jeg har tidligere sagt at SVs miljøvernministers innsats var tannløs i rovdynsaker. I dag er Helen Bjørnøy som kjent byttet ut uten at det ser ut til å hjelpe stort. Jeg kan ikke huske å ha registrert at noen fra SV har stått på barrikadene for rovdyn, ei heller finnes noen proklameringer? I Soria Moria-erklæringen heter det så fint at Norge skal ha levedyktige bestander av store rovdyn og konfliktnivået skulle senkes. I perioden som har gått har vi sett bevis på hva det betyr i praksis. Hunndyrkvoten på gaupe er økt og det utbetales høy dusør (10 000 kroner) til den som oppdager en ny gaupe med avkom slik at flere av dem kan skytes. Også for jerv gjelder samme dusør. Jervefamilien graves så ut av hiet sitt, selv i våre nasjonalparker, for å få satt giftsprøyter i ungene og skyte mora. I følge SVs Erik Solheim vil regjeringen i perioden 2008-2009 gjøre det enda lettere for rovdynmotstanderne å få skyte i nødverge. Når det latterlige lave bestandsmålet for jerv, gaupe og bjørn er nådd, enten det er nasjonalt eller regionalt, vil det dessuten gis tillatelse til å drepe dem når man kommer over bestandsmålene. I tillegg skal enda flere titalls millioner øremerkede kroner gis bøndene i forebyggende tiltak. Et grelt eksempel på såkalt forebyggende tiltak er at bøndene i Rindal i Sør-Trøndelag fikk 193.000 kroner til spesielle miljøtiltak i landbruket kalt SMIL. Formålet med disse tilskuddene er i følge forskriften «å fremme natur og kulturminneverdier i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensningene fra jordbruket». Pengene finansierte bl.a. bygging av jervefeller. Øremerkete penger ble utrolig nok gitt bøndene så de kan drepe jerv som tiltak for å opprettholde kulturlandskapet. Listen over regjeringens ulike vanvittige tiltak mot rovdynene er lang. Altfor lang for å nevnes her, men tegningen er tydelig. Vi satte vår lit til SV, men må nå konkludere med at partiet ikke har innfridd. Til tross for deres deltakelse i regjeringen fortsetter den både sin uforsvinnelige utrydningspolitikken av våre rovdyn og sine store økonomiske overføringer til landbruket.

Birger Westergren

Rødrev. Foto: Marius Sjøli.

Våre Rovdyr

utgis av
Foreningen Våre Rovdyr

Adresse
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Ansvarlig utgiver
Foreningen Våre Rovdyrs
styre

Redaktør
Yngve Kvebæk
Maridalsveien 225 C
0467 Oslo
22 95 08 66
yk@fvr.no

Redaksjonsmedarbeider
Viggo Ree
vr@fvr.no

Sats & layout
Yngve Kvebæk

Trykk
Stens trykkeri as
Dilling

Opplag
1.800

Web
www.fvr.no

ISSN 0801-4728

Nok et vellykket besøk i ulveland

Årets ulvetur

Av Yngve Kvebæk

FVRs årlige vintertur i ulvetrakter gikk i år av stabelen lørdag 1. mars. Omlag 30 medlemmer innfant seg på Dæsbekken villmarkssenter om morgenen – altså var arrangementet nok en gang fullbooket og enda var det en rekke personer på venteliste. Det gjelder å være tidlig ute med påmeldingene som annonseres i *Våre Rovdyr* i desember.

Det er alltid et spenningsmoment hvilke vær- og føreforhold disse turene møter. I år var det en mild vinter og mye vekslende vær. Våre sporere var som vanlig godt oppdatert etter en ukes forberedelser i terrenget. Spor etter ulv var funnet, men

et snøfall natten i forveien truet med å utviske alle spor tegn. Heldigvis kom det så lite at det ikke påvirket forholdene nevneverdig.

Turen gikk i samlet konvoi til ulveviret i Kynnaområdet på Finnskogen hvor det i alle fall gikk to ulver i lag denne vinteren. I nærheten av en skogsbilvei flokket deltagerne seg rundt et elgkadaver. Elgen var nedlagt av ulvene noen dager i forveien. Fortsatt hadde skrotten godt synlige bitermerker fra ulvenes jakt.

Ikke langt unna fant vi spor etter oter – fortsatt et temmelig sjeldent dyr på

denne kanten av landet, og det er første gang vi kommer over denne arten på ulvturene våre.

Der ulvene nylig hadde krysset veien ble deltagerne delt i to grupper som tok skiene fatt på henholdsvis framspor og bakspor.

For øvrig var det ikke akkurat mangel på spor etter elg eller observasjoner av rådyr både før selve turen og i nærområdet før og etter. Nå er det jo slik at det drives en utstrakt fóring av elg i disse områdene og det er ikke uvanlig med 40–50 elg rundt foringsplassene. Når det gjelder rådyr må vel deltagerne samlet ha sett noe sånt som 80–100 individer på jordene rundt omkring.

Mot kveldinga var det stemningsfull samling rundt bålet og tid for en etterlengt matbit før deltagerne tok fatt på hjemturen.

Takk til deltagerne og ikke minst til våre dyktige sporere Christin Valsjø, Erling Mømb og Steinar Østby.

Elg nedlagt av ulv.
Foto: Atle Knag og Yngve Kvebæk.

Musvåkrein. Foto: Atle Knag.

Atle Knag ble igjen til dagen etter og måtte holde elgene unna teltet gjennom natten. Foto: Atle Knag.

Deltagernes ankomst til sporingsområdet.
Foto: Yngve Kvebæk.

Ulvespor og elgspor krysser hverandre.
Foto: Roar Solheim.

Sporstudier. Foto: Atle Knag.

Deltagerne på sporet i finnskogs-terrenget. Foto: Atle Knag.

Ingen mangel på rådyr. Foto: Atle Knag.

Samling i bønn. Foto: Yngve Kvebæk.

Oterspor langs bekken.
Foto: Yngve Kvebæk.

Her har både ulv, oter og rødvær vært innom.
Foto: Roar Solheim.

Konservator ved Agder naturmuseum Roar Solheim dukket opp med en utstoppet slagugle. Dette er områder som huser den sjeldne arten i Norge.
Foto: Yngve Kvebæk.

Nærkontakt med «fjelløven» i nord

F199 i Alta. Dette er sannsynligvis verdens nordligste kattedyr med GPS-sender. Foto: Jon M. Arnemo.

F224 Nordeisa i Troms. Foto: John Ivar Larsen.

Av
**John Odden, Jenny Mattisson
& John D. C. Linnell**

Det skandinaviske forskningsprosjektet på gaupe, Scandlynx, har det siste året fulgt hunngauper med GPS-sender i Troms og Finnmark, og resultatene så langt er intet mindre enn oppsiktsvekkende! Hunngaupene i fjellområdene i nord forflytter seg over større områder enn man noensinne har registrert.

Scandlynx har studert gaupas økologi ved å følge radiomerkede dyr i en rekke landskapstyper i Skandinavia, men inntil nå har vi manglet kunnskap om gaupas økologi i reindriftsområdene nord i Norge. I 2007 startet Scandlynx derfor merking av gauper i nordre deler av Troms og tilgrensende deler av Finnmark. Ved å følge gauper med GPS-sendere kan vi forbedre metodikken

brukt til beregning av antall gauper, samt studere gaupas predasjon på rein. Siden februar 2007 har vi derfor fulgt 4 hunngauper med GPS-halsband i Nord-Troms og Finnmark. Ytterligere 6 nye gauper fikk GPS-halsband fra 19. til 26. februar 2008. Det ble brukt helikopter for å fange gaupene ved hjelp av bedøvelsespiler. GPS-halsbandene tar fra 2 til 8 posisjoner i døgnet, og sender posisjoner til NINA over mobilnettet. Halsbandet faller av etter ca 2 år.

Fjelløve trenger stor plass

Det nasjonale overvåkingsprogrammet for store rovdyr overvåker i dag bestandsstørrelse og bestandsutvikling hos gaupe i

Følg gaupene på nettet

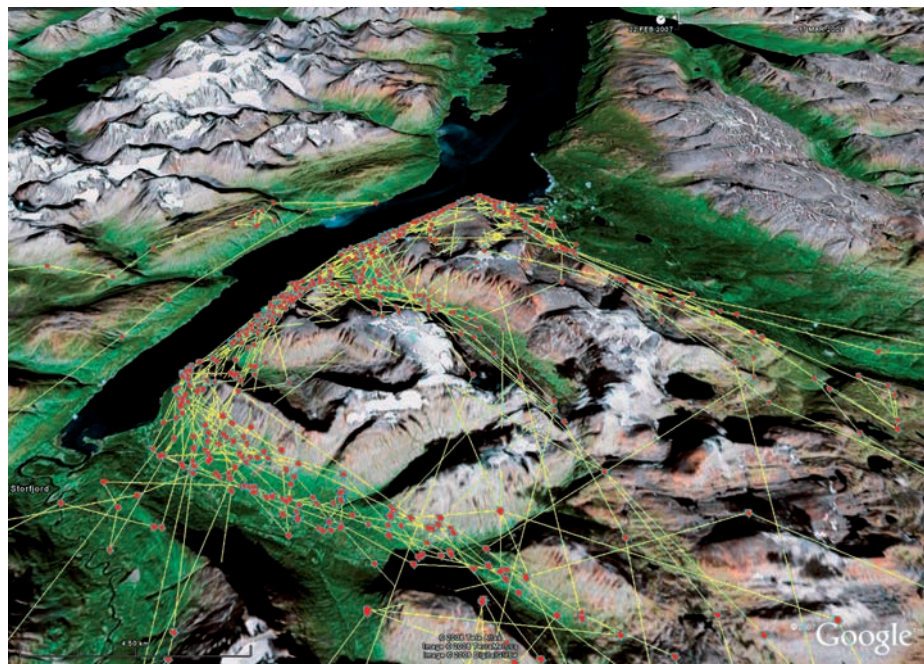
Det skandinaviske forskningsprosjektet på gaupe, SCANDLYNX, har siden 1994 fulgt gauper med radiosendere i en rekke områder i Skandinavia. Prosjektet er i regi av Norsk institutt for naturforskning (NINA) og Grimsö forskningsstasjon, Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Scandlynx i nord samarbeider dessuten med Rovviltprosjektet i Nord-Troms. Prosjektet i nord finansieres av Norges forskningsråd, Direktoratet for naturforvaltning, Rovviltmemnda i region 8 samt Fylkesmennene i Troms og Finnmark. I Norge driver

Scandlynx i dag forskning i 3 områder; i Akershus/Østfold, Buskerud/Telemark og Troms/Finnmark.

Kunnskapsformidling er, og har alltid vært, svært viktig for prosjektet. En utstrakt bruk av lokale frivillige er viktig i dette arbeidet, men i tillegg brukes mye tid og ressurser på å videreutvikle lett tilgjengelig informasjon om gaupas økologi på nettsidene «Scandlynx» og «NINA dyreposisjoner». Nettsiden Scandlynx (<http://scandlynx.nina.no/>) inneholder nå alle

publikasjoner fra prosjektet i pdf-format. Nettsiden «NINA dyreposisjoner» (<http://www.dyreposisjoner.no/>) er et internettbasert system for kartvisning av posisjoner til dyr med GPS-sendere. Halsbandene overfører gaupenes posisjoner til NINA 3–4 ganger i uka over mobilnettet. Alle kan nå følge forflytningene til gaupene på nettstedet <http://www.dyreposisjoner.no/>, der posisjonene blir oppgitt med 2 ukers forsinkelse. Hvor hunngaupene befinner seg i yngleperioden (mai–august) vil imidlertid ikke bli offentliggjort.

Gaupene i nord er ofte over tregrensa. Her er noen av GPS-posisjonene på hunn-gaupa F203 i Storfjord i Nord-Troms lagt ut på kart fra Google Earth.

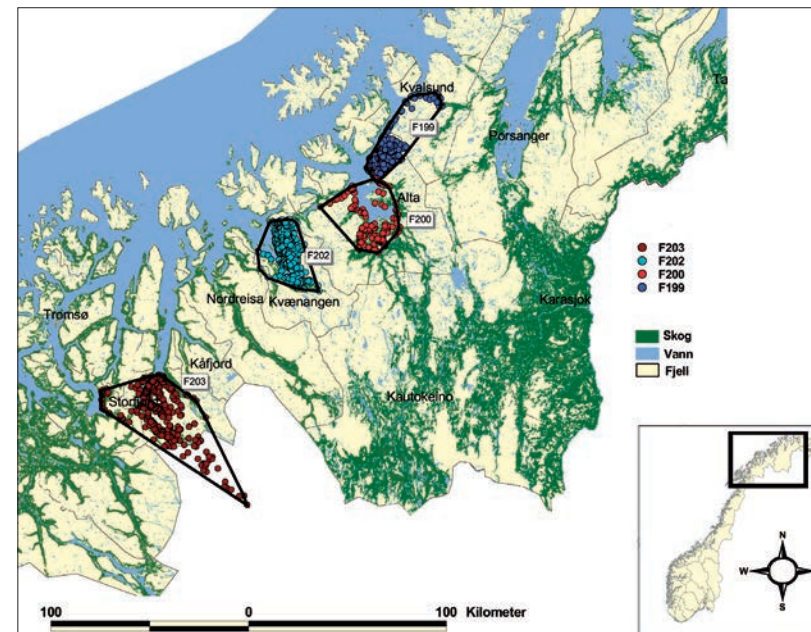
tregrensa! Dagleiene velges ofte i bjørkeskogen, men de kan vandre og drepe bytte-dyr på de høyeste toppene, ofte er de flere kilometer fra nærmeste skog.

Med rein på dietten

At gaupa dreper tamrein er u diskutabelt. En del av den sammensatte konflikten mellom reinnæring og gaupe går på hvor mange tamrein gaupa faktisk dreper. En full forståelse av konflikten krever studier av atferden til individuelle rovdyr. Til nå har ingen studier tallfestet gaupenes draps-rater på rein gjennom hele året.

Den nye GPS/SMS-teknologien gir oss en unik mulighet til å beregne gaupenes predasjonstakt på tamrein og andre bytte-dyr ved å gå inn i GPS-punkter gaupa har oppholdt seg. Vi vil på den måten finne de fleste store byttedyrene, men ikke alt småvilt drept. Scandlynx har etablert et nettverk av lokale kontakter, som gjør arbeidet med byttedyrsøk i nær dialog med reineierne. Jenny Mattisson og «Rov-viltprosjektet i Nord-Troms» organiserer arbeidet lokalt. En rekke lokale hjelpere har sammen med reineiere lagt ned veldig mange timer i dette arbeidet det siste året.

Hunngaupene har så langt drept fra 0 til 6 rein i måneden (gjennomsnitt 1,5 rein). De bruker 2–3 netter på hvert reinkadaver, og spiser som regel opp det meste av maten. Det som blir igjen blir fortært av jerv, kongeørn og andre åtseletere. På sommertid er det kjekt å være gaupe i disse kystområdene, da har nemlig gaupene rein

Leveområdene til fire hunn-gauper fulgt i Nord-Troms og Finnmark.

F202 bor i Kvænangen i Troms. Foto: Jon M. Arnemo.

Norge bl.a. gjennom registrering av familiegrupper (hunndyr i følge med årsunger). Årlig gjøres en beregning av minimum antall familiegrupper før jakt ut fra alle dokumenterte og antatt sikre observasjoner av familiegrupper (spor, synsobservasjoner og døde unger). Beregningene av minimum antall familiegrupper gjøres ved hjelp av såkalte avstandsregler basert på forflytningsavstander og størrelser på leveområder til radiomerkede gauper i Skandinavia. Lengden på avstandsreglene som brukes varierer med tetthet av store byttedyr. Bedre kunnskap om forflytning hos voksne gauper i de nordligste fylkene vil føre til de eksisterende avstandsregler vil passe bedre til de lokale landskapstypene. I tillegg viser erfaringer fra andre studieområder, både i Norge og utlandet, at innsamling av lokale telemetridata i seg selv reduserer konflik-tene rundt bestandstall.

Noe av det mest oppsiktsvekkende fra studiene av radiomerkede gauper gjelder størrelsen på leveområdene dyrene bruker. Vi trodde vi hadde sett det meste etter å ha studert arealbruken til gauper i de sentrale deler av Hedmark. En voksen hann i Hedmark benyttet i gjennomsnitt revir på 1500 km², mens tilsvarende tall for voksne hunner var 800 km². De 4 hunngaupene vi har fulgt i så langt i Troms og Finnmark har imidlertid slått alle «rekorder»! De har brukt områder fra 700 km² (F202 i Kvænangen) til nesten 2000 km² (F203 i Nord-Troms)! De forflytter seg også lengre og fortere enn vi noen gang har sett. Vi har flere ganger sett at de har gått mer enn 3 mil i luftlinje på en natt. I løpet av ei uke etter jul gikk den ene hunn-gaupa faktisk 8 mil i luftlinje fra Storfjord til 5 mil inn i Sverige!

Etter å ha jobbet med gaupe på Østlandet i 13 år ble vi også mildt sagt overrasket over hvor mye tid de tilbringer på snaufjellet! Vi ser jo på gaupa som et skogsdyr, men i nord er faktisk en av tre posisjoner over

tilgjengelig. Rein er da også ikke over-raskende det klart viktigste byttedyret om sommeren. På vinterstid er det imidlertid «smalhans», da reinflokkene blir flyttet vekk fra kysten til vinterbeitområder i øst. Flere av gaupene har da kun et fåtall strø-rein tilgjengelig, og de har måttet overlevd på hare, rev og annet småvilt. Hare er det klart viktigste byttedyret utenom rein, men vi har faktisk også funnet 19 rødrever det siste året. Den ene gaupa i Alta har sammen med sine 2 unger drept 8 rødrev

bare den siste måneden! Foruten rein, hare og rødrev har vi funnet rype, sau, katt, gråtrost, lemen, snøspurv og måke. Men, de mest uventede byttedyrene så langt må være laks og nise! Den ene hunn-gaupa (F199) i Alta tok faktisk flere laks fra oter i vinter, og nylig spiste hun også på en nise som hadde skylt i land.

Mens de fleste kystgaupene altså må klare seg på strørein og småvilt på vinterstid har gaupa F203 i Storfjord løst problemet

med å dra på «svensketurer» etter rein flere ganger i vinter. De to gaupene vi merket i Porsanger nå i februar har i motsetning til resten av gaupene rein tilgjengelig hele året. Det skal virkelig bli spennende å følge «fjelløvene» i nord i årene som kommer. Vi håper at forskningen vår kan gi objektiv kunnskap til alle de ulike «brukergrupper» og beslutningstagere, og dermed bidra til reduserte konflikter og en bærekraftig forvaltning av gaupebestanden i det nordnorske fjellandskapet.

Rev drept av M222. Foto: Lars Krempig.

Rein står øverst på menyen. Her finner John Ivar Larsen rein spist av F203 på svensketur. Foto: Jenny Mattisson.

Gaue i Alta. Foto: Lars Krempig.

Sterile ulver

Det skandinaviske ulveprosjektet SKAND-ULV opplyser at hittil er 6 tilfeller av kryptorkisme (en eller begge testikler forblir i bukholen) registrert i ulvebestanden. I to av tilfellene var tilstanden dobbeltsidig med tilhørende sterilitet. Hannen i det tidligere Mangen-reviret hadde ensidig kryptorkisme, men den nedvandrede testikkelen var liten og funksjonsløs. Minst tre hannulver er eller var altså sterile. I tillegg til de seks ulvene hadde Tuorpon-ulven usedvanlig små testikler. Ulven oppholdt seg i Norrbotten før den ble skutt (fra helikopter) i februar 2007 og kom fra den skandinaviske ulvebestanden. Kryptorkisme er ofte en effekt av innavl.

Rovfugler og vindmøller

Ambio Miljørådgivning i Stavanger har gjennomført den mest omfattende rovfuglundersøkelse i sitt slag her i landet. Undersøkelsen er utført fra 19 tellepunkter i et 100 km² stort område i Gjesdal, Time, Hå og Bjerkreim i forbindelse med konsesjonsøknader om vindkraftverk. De viktigste konklusjoner er at Høg-Jæren/Dalane er et nasjonalt viktig område for trekkende rovfugl. Området er et viktig nærings- og trekkområde for flere rødlistearter som myrhauk, kongeørn og vandrefalk. Det er registrert nær 4000 rovfugler under høsttrekket, mens det reelle tallet ble antatt å være på minst 5000 individer. De fleste rovfuglartene i Norge er representert i registreringene. Spurvehauk og tåmfalk var mest dominerende. 36 prosent av fuglene ble registrert i potensiell kollisjonshøyde/rotorhøyde (50–150 meter over bakken) i forhold til vindmøller.

18 ulveynglinger

SKANDULV har hittil påvist 18 ynglinger av ulv i Skandinavia. Det var ingen bekreftet yngling i Norge i 2007, og arten er dermed for tiden funksjonelt utryddet i vårt land.

Innvandret ulv skutt

Den såkalte Pirttjärviulven i Norrbotten i Sverige ble skutt 4. februar i år etter fellingstillatelse. Ulven var en innvandrer fra den finsk-russiske bestanden og kunne ha tilført den innvandrede skandinaviske bestanden verdifullt arvemateriale.

Pirttjärviulven da den ble bedøvd og påsatt radiosender (mars 2007). Foto: Länsstyrelsen i Norrbotten.

Jervejakt miljøtiltak

I følge avisen *Sør-Trøndelag* har grunneiere i Rindal kommune fått godkjent bygging av jervefeller som finansieres gjennom statlige tilskudd øremerket miljøtiltak. I 2007 ble det gitt 193 000 kroner til Rindal til spesielle miljøtiltak i landbruket, forkortet SMIL. Formålet med disse tilskuddene er i følge forskriften «å fremme natur og kulturminneverdier i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensningene fra jordbruket»

Foreningen Våre Rovdyr har kontaktet Statens landbruksforvaltning i den forbindelse og fått bekreftet at jervefeller tolkes å være innenfor rammen av regelverket og følgelig at statlige midler til styrking av det biologisk mangfoldet kan brukes til å redusere det biologiske mangfoldet.

500 ulver uten tyvjakt

Uten tyvjakt ville den skandinaviske bestanden vært på minst 500 individer, opplyste koordinator for den skandinaviske ulveprosjektet, Olof Liberg, på vargsymposiet i Vålådalen i Sverige i mars i år. Liberg har regnet seg fram til at 130–140 ulver ble skutt illegalt i perioden 1999–2006. Foreningen Våre Rovdyr etterlyser imidlertid også en tilsvarende beregning av potensiell bestand uten den omfattende *lovlige* jakten på ulv.

Vil ha vårjakt på bjørn

Ordfører i Høylandet kommune, Lars Otto Okstad, sier til NRK at rovdyrproblemer har økt så mye at jaktlaget må kunne få lov til å sette i gang med det samme bjørnen er ute av hiet. For så langt har det vært vanskelig å felle bjørnen når det gis fellingstillatelse om sommeren. I 2007 avslo Direktoratet for naturforvaltning alle slike søknader, og FVR mener det er gode avgjørelser – også i fremtiden.

Ulvefelling anket

Borgarting lagmannsrett ga høsten 2007 staten medhold i forbindelse med Foreningen Våre Rovdyrs anke over fellingen av fem ulver i Hedmark i 2005. FVR gir seg imidlertid ikke med det og har anket saken videre til Høyesterett. Første steg i den prosessen er Høyesteretts ankeutvalg som avgjør om saken skal realitetsbehandles av Høyestrett eller ikke.

Psykisk nedtur for rovdryjegere

Sommerens intensive arbeid med skadeuttak av ulv og bjørn ble en tøff påkjenning for fellingslaget i Løten, skriver avisen *Østlendingen* den 12. mars i år. – Den psykiske belastningen var knallhard, fortalte lederen for det kommunale fellingslaget for store rovdyr, Arnfinn Lien, da han orienterte driftsutvalget i Løten om jobben som ble gjort. Avisen skriver videre at det i tillegg ble vanskelig å fungere i jobb på dagtid mens man lette etter ulv om natta. Noen av jegerne brukte dermed opp deler av ferien for å kunne være med – i tillegg til at livskvaliteten både for jegerne og familiene deres ble redusert som følge av den intensive jaktperioden.

Psykisk opptur for rovdryjegere

Namdalsavisa meldte i januar i år om et eksklusivt tilbud fra Vik naturopplevelser. Jegerne tilbys åtejakt, dvs. trafikkdrept vilt 50–70 meter unna jakthytta. På åtet monteres en såkalt revevarsler, som gjør at det piper inne i hytta når åtet blir berørt. Deretter kan jegerne stikke geværpipa ut av vinduet og fyre av, skriver avisen videre. Og det skal aller helst være en jerv. – Dette er en spennende form for jakt, sier Kåre Vik i Vik naturopplevelser.

Årsmøtet 2008

Foreningen Våre Rovdyr arrangerer årsmøte på

Hamresanden Resort, Kristiansand

Lørdag 24. mai

Kl. 15.00: Årsmøte

Felles middag

Kl. 19.00 Foredrag

Zoolog og 1. konservator ved Agder naturmuseum

**Roar Solheim:
Når villmarka vender tilbake**

Søndagen tilbringes i Kristiansand dyrepark med tiger, løve, ulv, jerv, gaupe, fjellrev, oter og hubro for å nevne noe.

Samlet pris for middag og overnatting i hytter: kr. 400 pr. pers. (pris for kun middag: kr. 250 pr. pers.). Forhåndsbetaling.

Påmelding: tlf. 22232389 eller e-post: yk@fvr.no innen 15. mai.

Innbetaling: Foreningen Vår Rovdyr, Postboks 195, 2151 Årnes. Konto: 2800.11.12149

Rødrev i rimeng

I dagene før julen 2007 var store deler av Østlandet dekket av et tykt rimlag. Ødeengen og skogen på sørsiden av huset vårt på Røysehalvøya i Buskerud lå også som en slikt eventyrlandskap i flere dager. På morgenen den 23. desember sto jeg på kjøkkenet og nøy synet av denne spesielle vinterstemningen. Med ett kom en rødrev tuslende ut av frostslogen. Den begynte å jakte mus på engen – med sine høye hopp. Jakten var resultatløs. Deretter tok reven en runde ned mot føringsplassen ved husveggen. Jeg fikk da tatt noen fotografier med normalobjektiv fra kjøkkenvinduet før den forsvant. Ikke de helt store bildene, men det var en opplevelse å få se

det praktfulle rovdryret i slike fabelaktige omgivelser. I slike stunder føler man av og til bedrøvelse og medlidenhet overfor de mennesker som kun blir besatt av et ønske om å få tatt livet av reven når de er vitne til noe slikt. Og et snev av munterhet melder seg når man hører enkelte argumenter hvor viktig det er for naturen å få skutt disse rovdryrene. Noen tror til og med fortsatt at de gjør nytte for seg med å fjerne deler av mangfoldet i økosystemene! Derfor er det av stor betydning at de som kan glede seg over det levende i livet og verdsette estetiske kvaliteter kan formidle disse erfaringene videre til sine omgivelser.

Viggo Ree

Innvandrerulv i Sør-Norge

Direktoratet for naturforvaltning meldte 11. februar 2008 om at en ulv med finsk-russisk opphav var blitt registrert sør for Åsta i Åmot kommune i Hedmark. Et vesentlig poeng i den forbindelse er at DNA-materiale fra denne ulven ble innsamlet allerede 10. januar 2007, altså et års tid tidligere. Materialet har altså ikke blitt analysert før. Årsaken er at forvaltningsmyndighetene nedprioriterer slike prosedyrer i og med at man ikke anser det som et overordnet pålegg. – Denne praksisen medfører situasjoner som er sterkt kritikkverdige, sier styreleder i FVR Birger Westergren. Materialet fra den aktuelle, østlige ulven ble altså innsamlet i januar 2007.

I løpet av året ble 4 ulver skutt i Hedmark på grunnlag av lisensjakt eller skadefelling, til dels i samme område som innvandrerulven ble påvist. I tillegg er et individ skutt i nødverge og en er trafikkdrept (nord i Akershus). Disse er nå på basis av DNA-analyser utelukket som innvandrere med unntak av to ulver skutt i oktober 2007. De var imidlertid tisper, og innvandrerulven er en hann. Det synes som om det bare er en tilfældighet at den innvandrede ulven ikke har blitt drept. I så fall kan vi fortsatt ha en ulv i Hedmark med potensiale for å bedre den genetiske situasjonen for den skandinaviske stammen.

Ny spalte i Våre Rovdyr:

Medlemmenes rovdryrbilde

Etter mønster fra vårt søstertidsskrift *Våre Rovdyr* i Sverige – medlemstidsskriftet til Svenska Rovdjursforeningen – starter vi i dette heftet en ny spalte der medlemmene kan presentere ett eller flere fotografier av en minnerik og dokumentert rovdryropplevelse. En kortfattet tekst må følge med for å gi leserne en bedre forståelse av fotomaterialet. Det kan være et fotografi av et rovdryr ute i naturen, et interessant rovdryrspor i f.eks. snø, sand eller bløt jord – eller en liten serie med bilder som viser en annen spesiell rovdryropplevelse. Rovpattedyr står i fokus i Foreningen Våre Rovdyrs arbeid, men det kan like gjerne være fotografier av rovfugler, ugler eller seler. Fellesbetegnelsen for disse artene er rovdryr eller rovvilt. Med dagens digitale fotoverden har mulighetene blitt mange for de som er interessert i dyrelivet i vår natur og som har et våkent blikk for det som foregår ute i terrenget. Har du et spesielt rovdryrbilde du vil dele med foreningens medlemmer gjennom tidsskriftet, så send det sammen med en tekst til redaktøren. Vi starter med et rovdryrfotografi som Viggo Ree tok på slutten av fjoråret.

Bestandskartlegging av kongeørn i Buskerud og Telemark i 2007

Av Odd Frydenlund Steen, Helge Midtgard & Inge Stensrud

I 2007 ble Fylkesmannen i Telemark gitt i oppdrag av Direktoratet for naturforvaltning (DN) gjennom det faste tildelingsbrevet i februar å gjøre opp en status for kongeørn i fylket, basert på de undersøkelser som har foregått i fylket gjennom mer enn 20 år. Arbeidet skulle ha utgangspunkt i eksisterende kunnskap og inneholde en oppdatering i felt, hvilket innebar kontroll av kjente lokaliteter og søk etter eventuelle ukjente lokaliteter. Innsamlede data skulle etter endt felt-sesong legges inn i Rovbasen, en database for lagring av all type informasjon om bjørn, jerv, ulv, gaupe og kongeørn utviklet av DN.

Det fulgte ikke midler med oppdraget, men Fylkesmannen i Telemark fikk beskjed om at det kunne søkes midler fra det nasjonale overvåkingsprogrammet for store rovdyr og kongeørn. Siden det var ønskelig med en oppdatering av status for kongeørn i Buskerud ble det også søkt om midler for å kartlegge dette fylket. Det ble derfor sendt en søknad fra Fylkesmannen i Telemark på vegne av begge fylkene. DN bevilget kr 180.000 til kartleggingen for å dekke lønn for to personer i en begrenset periode på våren og sommeren, samt til dekning av reiseutgifter for disse og andre involverte. To av oss tok tidsavgrenset permisjon fra fast arbeid for å utføre oppdraget.

Målsetting og metode

Det er ingen enkel oppgave å kartlegge kongeørn i to fylker på nærmere 30.000 km² i løpet av en sesong, der en stor andel av arealet faktisk også er potensielt hekkehabitat for kongeørn. Store deler av bestanden er imidlertid kjent fra tidligere, men disse lokalitetene er for det meste innover i fylket, i det som kan karakteriseres som tradisjonelt hekkehabitat i høyereliggende landskaper. Det er likevel ikke bare høyreliggende barskog, bjørkeskog og snaufjell som er potensielt leve- og hekkeområde for kongeørn. Lavereliggende skogsområder er også høyst aktuelt hekkehabitat, selv om vi primært har tenkt på dette som mer tilfeld-

ige og mer uregelmessige hekkeområder tidligere.

Heldigvis hadde vi god hjelp fra en person i øvre deler av Buskerud til å kontrollere kjente lokaliteter i starten og til et stykke ut i sesongen i 2007. I Telemark deltok noen flere personer i feltarbeidet, og i begge fylker ble det brukt både tidligere og nye kontakter med opplysninger om hekkeplasser og resultater. I hovedsak ble imidlertid begge fylker dekket opp av oss selv, og innsatsen pågikk til inn i oktober for å få besøkt flest mulig av reirplassene på kjente hekkelokaliteter (det er opp til 7–8 reir på enkelte lokaliteter i begge fylker). Høsten ble brukt til et systematisk søk i områder som tidligere er dårlig kontrollert. Etter at ungene har forlatt reiret holder de seg i reirområdet i opp til et par måneder (av og til lenger). De kan være både godt visuelle og ikke minst hørbare når de tigger mat fra foreldrene. Dette har vi visst å utnytte ved leiting etter nye reir på tidligere kjente lokaliteter og helt nye lokaliteter.

Vårt primære mål i 2007 har vært å registrere om det har vært *aktivitet* på lokalitetene, om det har vært *hekkforsøk* (egg lagt; ruging) og eventuell *ungeproduksjon* (store reirunger eller konstatert flygedyktige unger). Med aktivitet menes observasjoner av en eller flere fugler i kjønnsmoden eller tilnærmet kjønnsmoden alder i tilknytning til reirplasser på lokaliteten. Observasjoner av dette vil sannsynliggjøre om lokaliteten er okkupert. Vi har vært ute etter å konstatere om det har blitt bygd på med kvist på reirene, noe som er en god indikasjon på en okkupert lokalitet, og tidlig på våren også et godt tegn på hekkeforberedelse. Stopper pyntingen opp kan det innebære at det ikke blir noe hekking, men det er viktig å være klar over at andre reir kan være i bruk i samme lokalitet.

Ringmerking har ikke hatt noen spesiell prioritet, men det har blitt ringmerket der det har ligget til rette for det. Ringene som har blitt påsatt er fargeeloksert og merke-systemet skjer i samarbeid med Sverige

Foto: Åge Midtgard.

(koderinger har blitt produsert og betalt av ÖRN-72). Spesifikk ringmerkingstillatelse til kongeørn ble gitt av DN.

Historisk kunnskap om kongeørn i Buskerud og Telemark

Buskerud: Flere personer har jobbet med å følge deler av Buskeruds kongeørnbestand siden 1980-tallet. Det første initiativet til en fylkesdekkende bestandskartlegging ble imidlertid tatt av oss på slutten av 1980-tallet. Bakgrunnen for dette var til dels betydelig mangelfull kunnskap om artens forekomst i fylket. For at forvaltningsmyndighetene skal kunne ivareta hekkeplasser for kongeørn (og andre rødlistearter) i plansammenheng, er det påkrevet å ha en slik oversikt. Det ble derfor søkt økonomisk støtte fra vår side hos Fylkesmannen i Buskerud for å dekke utgifter til transport. Fylkesmannen var positiv og gikk inn med en begrenset støtte. I 1994 ble det igjen søkt støtte fra samme etat fra andre involverte i kartleggingen, hvilket igjen utløste en mindre sum midler. Resultatene fra disse første årenes kartlegging ble publisert i *Kungsörnen*, et hefte som utgis av den svenske foreningen ÖRN-72 (Steen 1997).

Arbeidet har fram til omkring tusenårsskiftet hovedsaklig blitt videreført av noen få aktive personer med utgangspunkt i både nedre og øvre deler (Geilo-miljøet) av fylket. Miljøet i øvre del av fylket har siden først på 1980-tallet fulgt med på et utvalg av lokaliteter og dette dannet sammen med de opplysninger fylkesmannen hadde om lokaliteter, basisen for kartleggingen. Disse personene dannet sammen med oss såle-

des fundamentet for det som gjennom mange år har vært et godt samarbeid med fordeling av lokalitetskontroll og registrering av hekkeresultater på bredest mulig front i fylket. Informasjon har fortløpende blitt utvekslet og systematisert gjennom feltsesongene og etter at disse har vært avsluttet.

Fra tusenårsskiftet ble det åpnet for nytt personell inn i miljøet. Dette innebar feltopplæring og kunnskapsoverføring om hekkelokaliteter fra det etablerte miljøets side. Siden det organiserte omittelologiske miljøet i fylket i liten grad har engasjert seg i bestandskartlegging av rovfugl var vi positive til ny rekruttering. Kartlegging av hekkeplasser for kongeørn og andre rovfuglarter har vært et arbeid noen få spesielt interesserte personer i Sørøst-Norge har forstått, der vi har initiert de fleste av disse prosjektene. Det nyetablerte samarbeidet på kongeørn varte imidlertid bare fram til 2004, da det deretter har vært flere grupperinger som arbeider med kartlegging og oppfølging av lokaliteter i fylket. Dette fører selvsagt til mye dobbeltarbeid. Konsekvensen har vært at bare deler av fylket har blitt undersøkt de senere årene.

Noen fullstendig fylkesdekkende kartlegging av kongeørn i Buskerud har aldri vært gjennomført. Enkelte kommuner var til for noen få år siden ikke undersøkt annet enn reint tilfeldig. Det gjelder f.eks. Rollag, Krødsherad, Modum, Øvre Eiker, Ringerike og Kongsberg. I utgangspunktet er alle kommuner i fylket interessante, også kystkommuner, slik at man er sikker på at okkuperte lokaliteter ikke overses. Det er ikke noe godt utgangspunkt å tro at det ikke er kongeørn i enkelte områder, det kan vise seg

Under reirbyggingen, som vanligvis starter i månedsskiftet februar–mars, er kongeørnene mye lettere oppdagbare enn ellers i hekkesesongen. Ofte sitter de godt synlige i trær eller i fjell nær reiret på denne tiden. Foto: Åge Midtgard.

Kongeørnen ser svært godt og holder alltid et årvåkent øye med omgivelsene. På utlagt åte lar den helst skjære, kråke og ravn forsyne seg først før den våger seg ned for spise selv. Foto: Åge Midtgard.

å være en helt feilaktig vurdering. Derfor har også undersøkelser vært rettet inn mot tidligere dårlig dekkede områder de siste årene, og særlig i 2007. Det samme gjelder oppfatningen av at kongeørn nesten utelukkende hekker i berg. Det finnes etter hvert mange unntak fra dette i våre fylker.

I 1997 ble bestanden av kongeørn i Buskerud vurdert til å være på maksimalt 40–45 par (Steen 1997). Basis for denne rammen var undersøkelser foretatt i årene fra 1989–97, med indre deler av fylket som hovedarbeidsområde. Her var det påvist 33 lokaliteter fram til 1994, mens det forelå egne observasjoner og informasjon fra kontakter om et antall mulige og sannsynlige lokaliteter i tillegg. Således kunne bestandsestimater for fylket settes en del høyere. Estimater kunne vært satt enda høyere på dette tidspunktet ut fra foreliggende materiale, men en valgte å være forsiktig fordi egne undersøkelser i for stor grad var for lite omfattende i felt til å være tilstrekkelig sikker på tallene for ikke-dokumenterte lokaliteter.

Da nye fylkesvise tall for bestanden av kongeørn i Norge ble lagt fram året etter, ble antall par i Buskerud vurdert til minimum 34, maksimalt 45 par (Gjershaug & Steen 1998). Dette gjenspeilet 34 sikre, kjente lokaliteter og et anslag på ytterligere 11 lokaliteter basert på innsamlet materiale om observasjoner, sammenholdt med vurdering av tetthet og antatt utbredelsesområde. Når det gjelder begge disse estimatene referert over, så ble disse oppgitt i antall par, noe som er vanlig i sammenheng med bestandsvurderinger. I den forbindelse er det viktig å være klar over at det aldri har blitt dokumentert de ovenfor oppgitte antall par i ett og samme år i Buskerud (eller Telemark).

Etter som antall par av ulike årsaker kan variere mye fra år til år, akkurat som vi registrerer at antall hekkende par naturlig nok varierer årlig, er det mer riktig å angi antall kjente og antatte (mulige) lokaliteter. Antall par er på sett og vis litt misvisende. En årlig kartlegging vil imidlertid angi hvor mange av disse lokalitetene som er besatt. En langlevende art som kongeørn kan i beste fall leve i et revir i opp til flere tiår. Hekking finner sted enkelte år, eventuelt i flere år i rad for så og stå over hekking i flere år. I enkelte lokaliteter kan også hekking skje ytterst sjelden. Et par kan likevel befinne seg i et revir uten å hekke,

kanskje i mange år fordi næringsssituasjonen ikke tilsier reproduksjon. En må derfor alltid holde muligheten åpen for at en lokalitet er okkupert, selv om ikke reirene i lokaliteten blir pyntet og brukt. I noen lokaliteter kan det også befinne seg et par, men ingen reir. Reir kan imidlertid bli bygd etter flere år. Forhold som dette kan skyldes ustabile parforhold som har sin forklaring. Vi har registrert flere slike plasser opp gjennom åra, og ikke sjelden er det en utfarget (kjønnsmoden) fugl sammen med en ungfugl (subadult) av varierende alder på slike lokaliteter (helt ned i 2 års alder, men vanligst med 3–5-åring). Etter flere år kan det endelig bli to kjønnsmodne fugler her og også hekking.

I forbindelse med ny rovviltmelding i 2003, der også kongeørn ble innlemmet sammen med de fire store rovpattedyra, ble det utarbeidet en ny bestandsstatus for kongeørn i Norge, basert på fylkesvise bestandsanslag (Gjershaug & Nygård 2003). Det forelå nå et større materiale som omfattet flere kjente lokaliteter enn tidligere etter god feltinnsats av alle involverte – blant annet i nye områder. Bestanden ble derfor vurdert noe høyere, til 45–50 par.

I forbindelse med bestandsgjennomgangen i 2007 var DN interessert i hvilke data som forelå om ungeproduksjon fra tidligere. Vi har derfor gått igjennom alt tilgjengelig materiale for å sette opp en oversikt over dette, og legge det inn i Rovbasen. For perioden 1982–2007 har vi registrert totalt 205 hekkforsøk der 35 har vært mislykkede (17,1 %). Vi har registrert 139 hekkinger med 1 stor reirunge/flygedyktig unge (67,8 %), 30 hekkinger med 2 store reirunger/flygedyktige unger (14,6 %) og 1 hekking med

3 unger (0,5 %). Vi mangler oversikt over en del av det *innsamlede* materialet som finnes på kongeørn i Buskerud, spesielt for 2006 og i tillegg opplysninger fra lokaliteter der det har vært registrert hekkforsøk i noen andre år. Vi har imidlertid alltid hatt fokus på å notere ned mest mulig detaljer omkring egne og andres observasjoner. Innsamlet og systematisert materiale har derfor vært kvalitetssikret og må betraktes som et sikkert grunnlag. Totalt har vi registrert minst 202 store reirunger/flygedyktige unger på de vellykkede hekkingene, hvilket tilsvarer 1,18 unger/vellykket hekking, eller 1,01 unger/hekkforsøk.

Materialet gjenspeiler etter vår vurdering trolig produksjonsfrekvensen i bestanden ganske godt, jf sammenstillingen for Telemark under. Buskerud og Telemark er relativt like med hensyn til bestand. Det må forventes at det ikke er store forskjeller over så vidt begrensede geografiske områder når det gjelder hekkfrekvens og produksjon. Sammenlignet med tallene for Telemark er det likevel åpenbart at det mangler mye når det gjelder Buskerud. Et større antall hekkinger mangler i materialet, noe som skyldes variabel innsats i felt fra år til år. Vi tror at andelen hekkforsøk i vårt materiale er underrepresentert, noe som bl. a. skyldes tidvis for dårlige rapporteringsrutiner. Det var for øvrig gode produksjonsår i Buskerud i perioden 1991–94, i 1997 og 2001–03. Tilsvarende gode år kan delvis også ses av materialet for Telemark.

Telemark: Kartleggingen av hekkeplasser for kongeørn startet i kommunene Tinn og Vinje, som begge ligger med større arealer av Hardangervidda innenfor sine kommunegrenser,

allerede i 1983–84. Fra 1988–89 ble arbeidet utvidet for å få oversikt over bestanden i hele fylket. På begynnelsen av 1990-tallet ble det etablert to overvåkingsområder, Solhomfjell i Nissedal (1991) og Møsvatn Austfjell (1993) i Vinje/Tinn, som ledd i DN's terrestriske naturovervåkingsprogram (TOV). Målsettingen med programmet er å beskrive omfang av langtransporterte luftforurensninger til nordboreale og alpine økosystemer og avdekke hvordan slike naturtyper endres som følge av endringer i atmosfæren (svovel, nitrogen, tungmetaller, organiske miljøgifter, radioaktivitet, ozon, klima) (Direktoratet for naturforvaltning 1997). Norsk institutt for naturforskning (NINA) har hovedansvaret for faunadelen av denne overvåkingen, der vi er engasjert til å forestå årlig innsamling av de data som er definert i oppdraget.

Flere ganger er det foretatt fylkesdekkende, eller nært opp til fylkesdekkende kartlegging av bestanden av kongeørn i Telemark. Målet har vært å kontrollere så mange som mulig kjente lokaliteter, samt i tillegg å søke etter ukjente hekkeplasser. Fylkesdekkende kartlegginger, med basis i det som var kjent av lokaliteter og der det i tillegg har blitt leitet etter nye lokaliteter, har funnet sted i 1989, 1991, 1997 og sist nå i 2007.

Materialet på bestand som er samlet inn i Telemark har tidligere blitt publisert i sammenheng med fylkesvise vurderinger for Norge. Det første publiserte bestandsestimater for Telemark er fra 1998 (Gjershaug & Steen 1998), og dette anga minimum 47, maksimalt 61 par i fylket. Tallene gjenspeilet antall sikre lokaliteter og et antall sannsynlige og mulige lokaliteter i tillegg, jf ovenstående forklaring på begrepet par og

lokalitet. I 2003 ble tallene justert til 53–60 (Gjershaug & Nygård 2003), hvilket gjenspeilet et større antall sikre lokaliteter etter nye funn. Maksimumstallet var nedjustert fordi to tidligere antatt atskilte lokaliteter ble vurdert som samme lokalitet.

I forbindelse med gjennomgang av historisk materiale har det for perioden 1976–2007 framkommet totalt 362 hekkforsøk i Telemark. For årene 1976–83 er det kun et mindre antall hekkinger som er kjent og disse har hovedsakelig framkommet gjennom samtaler med ulike informanter. De fleste av disse hekkingene er faktisk dokumentert med bildemateriale. Av de ovenfor nevnte hekkforsøkene er det 308 hekkinger som er konstatert vellykket, det vil si at 54 hekkforsøk har vært mislykket (14,9 %). Vi har registrert 268 hekkinger med 1 stor reirunge/flygedyktig unge (74 %), 40 hekkinger med 2 store reirunger/flygedyktige unger (11,1 %) og ingen hekking med 3 flygedyktige unger. Riktignok registrerte vi en hekking med 3 store reirunger

er viktig å være i felt på denne tiden for å få et inntrykk av hvordan situasjonen er med hensyn til aktivitet på lokalitetene. I løpet av en dag kan mange lokaliteter besøkes dersom været er gunstig og de er brukbart tilgjengelige (mange kan betraktes fra bilveier), noe det riktignok ikke alltid er alle dager på denne tiden. På denne måten kan ganske mange lokaliteter undersøkes på relativt kort tid. Det vil likevel alltid være slik at fuglene ses raskt på noen lokaliteter og man får et lettjøpt inntrykk av eventuelle hekkeforberedelser. På andre lokaliteter kan det ta mye lengre tid å få en avklaring. Da kreves det oppfølgende besøk, og av og til strekker leiteaktiviteten seg utover i hele sesongen og i verste fall også inn i neste før det foreligger en avklaring på hvor ømene er etablert. Spesielt vanskelig kan det være å lokalisere trehekkende par i skogsterrang der utkikkspunkter mangler eller er få.

Vi fikk gjennomført kontroller på et betydelig antall kjente lokaliteter i Telemark allerede i mars og april, og kunne derfor konsentrere

stor mot 3–4 lokaliteter med stor aktivitet. I dette ligger at vi ikke har funnet alle reir. Med disse tallene er det nødvendig å oppjustere antall kjente lokaliteter i Buskerud. Vi tror faktisk at videre undersøkelser kan resultere i funn av ytterligere lokaliteter, ikke minst fordi vi ser at lavereliggende skogsområder er høyst aktuelle etableringsområder for kongeørn. Avstander mellom okkuperte lokaliteter går helt ned til 6 km i enkelte områder.

Når det gjelder Telemark så ble det i 2007 kontrollert 67 forskjellige lokaliteter av 68 tidligere kjente. I tillegg ble det registrert aktivitet av kongeørn i ytterligere 7 antatte revir som trenger mer oppfølging. I løpet av de siste årene, og i 2007, har det blitt funnet flere nye lokaliteter. Som i Buskerud dreier det seg om flere etableringer i skogstrakter der det tidligere ikke har vært kjent at den var etablert. Vi tror at dette i noen grad faktisk er nyere etableringer, men selvsagt kan dette være områder som tidligere har hatt kongeørn. At lokaliteter står (tilsynelatende) tomme i perioder eller enkelte år, er ikke noe ukjent fenomen verken hos kongeørn eller andre rovfuglarter. Spesielt produktive ser imidlertid ikke disse lavereliggende lokalitetene å være, men vi trenger mer tid på å måle dette. For tiden har det ikke vært spesielt gode forekomster av det viktige byttedyret hare verken i Telemark eller Buskerud, og situasjonen for andre nøkkelarter på kongeørnas matseddel som skogshøns og ryper ser vel heller ikke ut til å være spesielt god. Lokalt har vi imidlertid registrert at det har vært brukbart med storfugl og orrfugl de siste par-tre åra.

I Telemark fordeler alle lokaliteter seg på 15 kommuner. Vi konstaterte reirbygging på minst 36 lokaliteter, hekkforsøk på minst 18 av disse og minst 16 vellykkede hekkinger. Som for Buskerud tror vi at det har vært hekkforsøk på noen flere lokaliteter.

Videre arbeid

I skrivende stund har ikke DN gitt endelig svar på om arbeidet fortsetter i 2008, men i utgangspunktet var det meningen at det skulle brukes to år på fylkesdekkende kartlegging i de to fylkene. Etter dette er det et mål å etablere et overvåkingsområde for mer intensiv oppfølging i Buskerud, slik det allerede er etablert i Telemark. Det vil da være et utvalg av lokaliteter i fylket som skal følges opp videre hvert år framover. Vi antar at det er aktuelt å innlemme minst 12–15 faste lokaliteter i dette programmet, for at det skal gjenspeile bestandens årlige hekkfrekvens og produktivitet. Vi mener også at man bør ta sikte på å gjennomføre fylkesdekkende statuskartlegginger i begge fylker en gang hvert tiende år.

Knapt sju uker gamle reirunger. Ennå er det tre uker til de er flygedyktige. Foto: Inge Stensrud.

Ung kongeørn med de karakteristiske hvite feltene på vinger og og stjert. Fram mot kjønnsmoden alder i 5–6-årsalderen erstattes de hvite fjærene av brune. Foto: Åge Midtgard.

Takk

Vi takker alle som har bidratt med opplysninger om kongeørn i Telemark og Buskerud både i 2007 og tidligere, og spesielt de som har deltatt i feltarbeidet.

Litteratur

Direktoratet for naturforvaltning 1997. Natur i endring. Program for terrestrisk naturovervåking 1990–95. Direktoratet for naturforvaltning, Trondheim. 160 s.
Gjershaug, J. O. & Nygård, T. 2003. Utredninger i forbindelse med ny rovviltmelding.

Kongeørn i Norge: Bestand, predator-rolle og forvaltning. – NINA Fagrapport 58. 26 s.
Gjershaug, J. O. & Steen, O. F. 1998. Kungsörns status i Norge. KUNGSÖRNEN 1998: 2–8.
Steen, O. F. 1997. Kungsörns status i Buskeruds fylke, Syd Norge. KUNGSÖRNEN 1997: 16–27.

På mange av hekkplassene i begge fylker er det flere reir som parene bytter på å bruke. Oftest ligger alternative reir innenfor begrenset avstand og sjeldent mer enn 3 km fra hverandre. Bildet viser to hekkeberg med hvert sine reir som ligger under 1 km fra hverandre. Foto: Odd Frydenlund Steen.

i Vest-Telemark i 1988, men den tredje ungen kom aldri på vingene slik de to andre gjorde. Totalt har vi registrert 349 store reirunger/flygedyktige unger på de vellykkede hekkingene, hvilket tilsvarer 1,13 unger/vellykket hekking, eller 0,96 unger/hekkforsøk. God produksjonsår var det i Telemark i årene 1988–89, 1991–95, 1997–98 og 2004.

Resultater i 2007

Feltarbeidet i 2007 startet allerede i slutten av februar, mens endelig avklaring på oppdraget fra DN kom i april. Mars måned er etter vår erfaring en meget god tid for å få se kongeørn som okkuperer et revir. I ukene før egglegging bygger fuglene reir, de hevder revir ved å fly fremvisningsflukt ved reirplassen og de er i perioder mye på vingene. De er derfor godt synlige og det

store oppmerksomhet om leiting i geografiske hull der det tidligere ikke er undersøkt godt nok og foreligger mistanke om etableringer. For Buskeruds vedkommende kom feltkontrollen noe seinere i gang og det meste av tiden fram mot sommeren gikk med til kontroll av kjente lokaliteter. Søk etter etableringer i tidligere dårlig undersøkte områder ble således i stor grad utført på ettersommeren og høsten.

I Buskerud kontrollerte vi 55 kjente lokaliteter i 2007. I tillegg til dette har vi som nevnt lokalisert minst 6 andre antatte revir i tidligere dårlig undersøkte områder. Lokalitetene fordeler seg på 16 kommuner. Vi konstaterte reirbygging på minst 36 lokaliteter, hekkforsøk på minst 20 av disse og minst 13 vellykkede hekkinger. Vi tror imidlertid at det har vært hekkforsøk på noen flere lokaliteter, og mistanken er spesielt

De ville og vakre albanske alper i grenseområdet mellom Albania, Montenegro og Kosovo. Regionen er blant de mest isolerte i Europa. Det er nå belegg for at noen få gaupe overlever her.

En gjeter i Jablanica-fjellene i det sørvestre Makedonia – med en flokk på flere hundre sauer og assistanse av fem vokterhunder. Takket være at den tradisjonelle formen for husdyrhold har overlevd er tapet av sau til rovvilt minimalt.

En av de første fotografiene som noensinne er tatt av gaupe på Balkan. Bildet ble tatt ved hjelp av en kamerafelle i Mavrovo nasjonalpark i det vestlige Makedonia.

Kan gaupa på Balkan reddes?

Av
John D. C. Linnell
&
Urs Breitenmoser

Foto:
Balkan lynx recovery program

John D. C. Linnell er forsker ved Norsk institutt for naturforskning (NINA). Urs Breitenmoser er forsker ved den sveitsiske forskningsgruppen KORA.

Igrenseregionene sør på Balkan har en bestand av eurasisk gaupe holdt stand gjennom århundrer av konflikter og sosial uro. Kan arten overleve overgangen til demokrati? Et nytt forskningsprosjekt med Norsk institutt for naturforskning (NINA) som deltager forsøker å finne status for bestandssituasjonen og lage en plan for artens overlevelse.

1900-tallet var en kritisk periode for den eurasiske gaupa i Europa. Den var utryddet i Vest-Europa og overlevde i fire områder – det sentrale Skandinavia, de baltiske landene og Finland (den vestligste utløper fra den russiske bestanden), i Karpatene fra Polen gjennom Slovakia og Ukraina til Romania – og i den sørlige del av Balkan. Siden 1970-tallet har den skandinaviske bestanden hentet seg inn igjen til dagens nivå på omlag 2.000 individer. Likeledes har bestanden økt i Baltikum og Finland. Populasjonen i Karpatene synes stabil. Gjennom en rekke utsettinger har gaupa reetablert seg i Frankrike, Sveits, Tyskland, Tsjekkia, Slovenia og Kroatia. Det har trolig ikke vært mer gaupe i Europa

på flere hundre år. Men hva med gaupa på Balkan?

Det enkle svaret er at vi egentlig ikke visste så mye om dette inntil nylig. Gjennom den kalde krigen var studier på store rovdyr fullstendig fraværende i regionen, og ved oppløsningen av det tidligere Jugoslavia og urolighetene i Albania på 1990-tallet var det nesten ingen mulighet for feltarbeid. Vi visste imidlertid at disse gaupene var begrenset til grenseområdene mellom Albania, Makedonia, Kosovo og Montenegro. De nå mer «stabile» forholdene i regionen har gitt støtet til økt interesse for evaluering av situasjonen for denne restbestanden. En rekke konferanser ble holdt i Albania og Makedonia i perioden 2003–2005 og samlet lokal ekspertise og eksisterende datamateriale. Dessverre var den rådende kunnskapen ganske begrenset, og de eneste opplysningene stammet fra tilfeldige (ulovlig) skutte gaupe og dyr funnet døde. Disse få datapunktene indikerte ganske enkelt at gaupa fremdeles var lokalisert til grenseregionene, men ga nesten ingen informasjon om aktuell

bestandssituasjon. Etter 2005 har imidlertid ting begynt å skje. Finansiering fra en rekke kilder har gjort det mulig å igangsette et nytt prosjekt med en mengde aktiviteter med tanke på å klargjøre situasjonen for gaupe i regionen og utforme en bevaringsplan. Oppstartsmidler fra det tyske miljøvern-departementet og Norges forskningsråd gjorde det mulig å utarbeide et prosjektkonsept som har tiltrukket seg ytterligere finansiering fra både Norges forskningsråd (til NINA) og den sveitsiske MAVA-stiftelsen (til den sveitsiske forskningsgruppen KORA og den tyske organisasjonen Euronatur). Disse midlene gjelder perioden 2006–2009.

Prosjektets målsetting fokuserer på feltarbeid for å få fram klare data om status og utbredelse for gaupa i regionen. Et første steg for å oppnå målsettingen var å rekruttere et team. Resultatene fra forrige års arbeid viser hvor heldige vi har vært med utvelgelsen av gruppen. De var sterkt motiverte, kompetente og hardtarbeidende personer – tre fra Albania og fire fra Makedonia – alle nylig uteksaminert fra universitet. Vi delte opp den sannsynlige utbredelsen av gaupe i 10x10 km-ruter i disse to landene og lot våre medarbeidere

Giorgi Ivanov fra Macedonian Ecological Society intervjuer et medlem av lokalbefolkningen. I løpet av 2007 ble over 870 lokale jegere, gjeterne og skogsarbeidere intervjuet i et forsøk på å samle opplysninger om viltartenes bestandssituasjon og utbredelse.

Tåken dekker fjellene i Galichica nasjonalpark. Fjellene hever seg 500 meter over Ohrid-sjøens strender i det sørlige Makedonia. Er det fremdeles noen gauper som skjuler seg i disse skogene?

besøke hver av rutene for å intervju folk med tanke på innsamling av så mye informasjon som mulig om status for gaupe, bjørn og ulv. Dette er ingen lett oppgave i et vilt og utilgjengelig landskap. Spesielt i Albania er hele landsbyer isolert i månedsvis om vinteren, og mange er uten vei og strøm. Dersom man kommer fram til disse landsbyene, er husene ofte festningslignende og gjemt bak høye steinmurer – og omringet av halsende hunder. For våre unge feltarbeidere var dette en oppdagelsesreise i eget land, og for oss andre har det gitt en innsikt i en del av Europa som synes svært fjernt fra vesteuropeiske forhold.

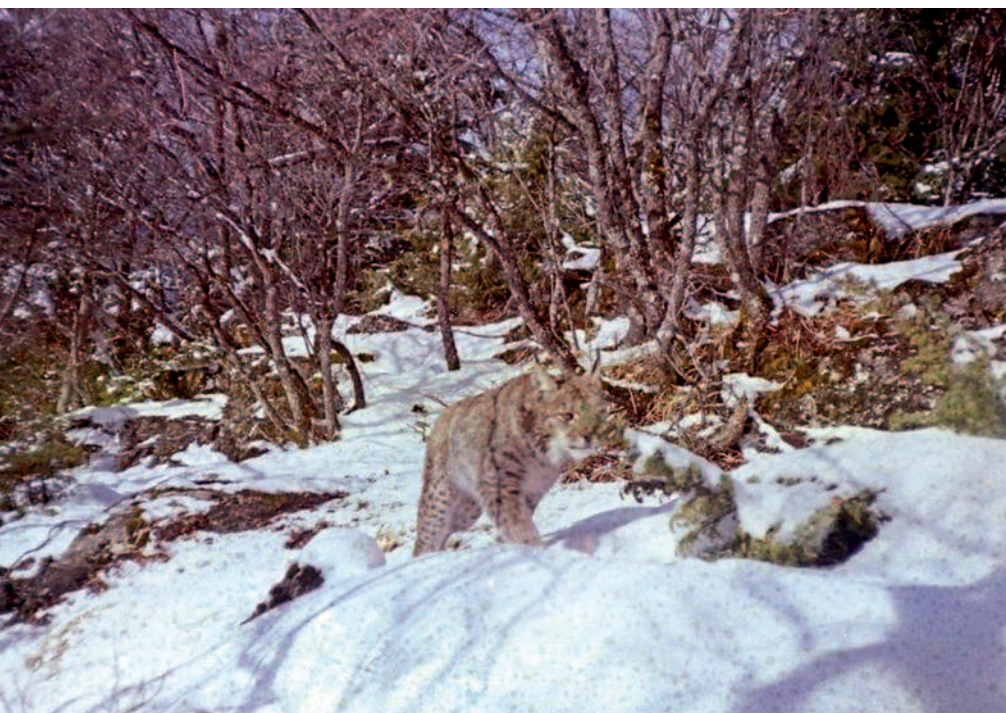
Ett år senere sitter vi nå med et stor database

som gir oss den første virkelige systematiske oversikt over bestandsstatus for gaupe, bjørn, ulv og deres byttedyr gjennom deler av De dinariske Alper og Pindos-fjellene. Våre unge forskere har besøkt 136 ruter og intervjuet over 870 lokale informanter (jegere, skogsarbeidere, bønder) i forbindelse med store rovdyr og deres byttedyr, samt deres eget forhold til disse dyrene. Vårt team har også gjennomført undersøkelser i felt med tanke på spor og sportegn og har benyttet kamerafeller for å bekrefte tilstedeværelse av gaupe.

Resultatet er at vi nå kan si at, jo – balkan-gaupe eksisterer. Det er tegn på at den er til stede over hele det området som vi mente

var et potensielt utbredelesområde, og vi har til og med fått belegg for reproduksjon. På mange måter er disse resultatene oppløftende i og med at gaupa faktisk fremdeles er der. Imidlertid bekrefter også undersøkelsen at utbredelsen er svært begrenset. Området er maksimalt på størrelse med Østfold og Akershus fylker til sammen. Mulige byttedyr som rådyr og gemse er vidt utbredt, men i lave tettheter. Skogshabitatene er i bra tilstand – spesielt på makedonsk side. På den positive siden rapporterer lokalbefolkningen om liten eller ingen konflikt med gaupe. De mente den ikke dreper husdyr eller er noen trussel mot menneskers sikkerhet. Faktisk visste folk lite om denne arten i det hele tatt, og fylte denne mangelen med alt hva deres fantasi kunne frambringe. Regionen gjennomgår også hurtige endringer der mange landsbyer oppgis og den menneskelige påvirkning på det rurale landskapet reduseres raskt. På den negative siden møtte vårt team mange ganger på tilfeller av gauper som var skutt under tyvjakt. Flere ganger ble teammedlemmene invitert inn til jegere som stolt viste fram et gaupeskin eller en utstoppet gaupe – til tross for at arten er fredet i begge land. Mange kafeer og barer har utstoppede

Et klassisk kamerafellefoto. Da dette prosjektet startet, eksisterte det ingen fotografier av gaupe på Balkan. Vi har nå i det minste bilder som eventuelt kan motivere folk til å sikre denne arten i de kommende tiårenes forandringer.

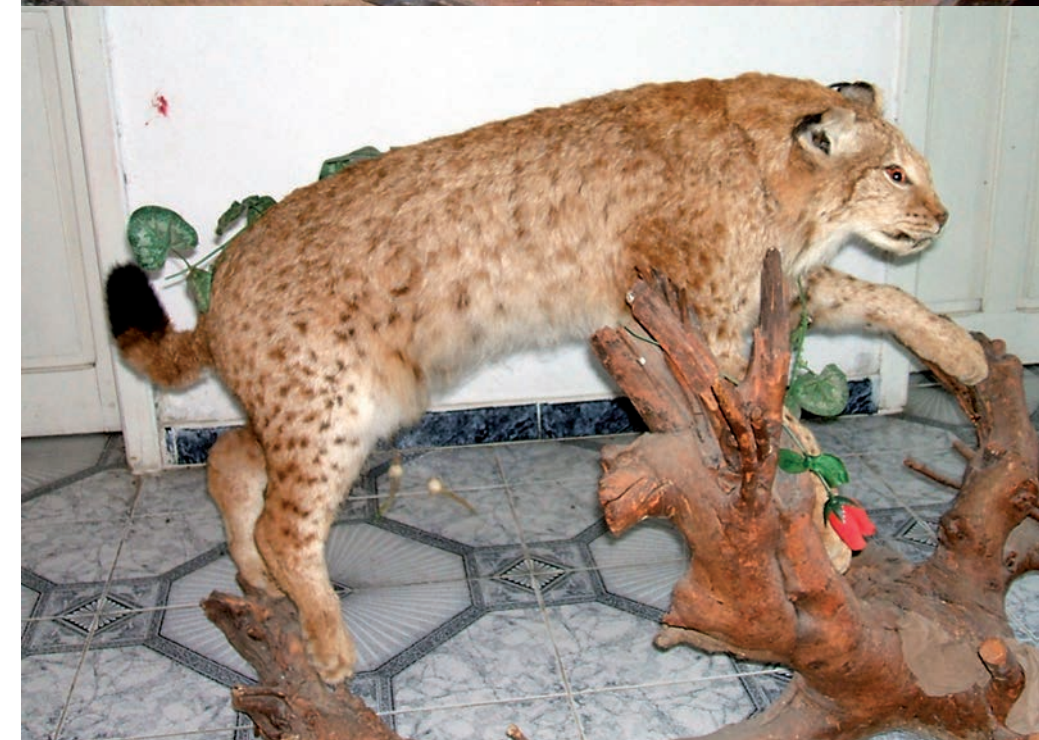
Mange jegere var stolte over å vise fram gaupa de hadde drept ulovlig i det sentrale Albania. I disse fjellene synes ideer om faunavern temmelig abstrakt. Motivasjonen bak tyvjakt virker hovedsaklig å være knyttet til anskaffelse av et høystatusstufé.

Mange kafeer og barer stiller ut utstoppede rovdyr, inkludert gaupe. Disse eksemplarene illustrerer imidlertid den nesten totale mangel på kunnskap om hvordan en gaupe ser ut. Hvis da ikke gaupa på Balkan egentlig er en annen gaupeart – en «bjørnegaupe» eller «pølsegaupe»?

gauper på utstilling. Når vi ser på produktene fra disse lokale utstoppene, er det åpenbart at de har liten innsikt i hvordan en gaupe ser ut.

Det er nå det harde arbeidet begynner. De neste steg omfatter forsøk på detaljerte studier i deler av dette utbredelsesområdet med tanke på estimater av bestandstetthet og implementering av resultatene i de nasjonale forvaltningsregimene. De ansvarlige departementene er i det minste interessert, og vi satser videre på å få regjeringene i Albania og Makedonia til å undertegne en samarbeidsavtale. Det foreligger planer om en rekke verneområder langs grensen som burde bidra til at området ikke blir altfor mye opparbeidet. Hvis disse nasjonalparkene blir realisert, kan de bidra til å sikre gaupa og mye annet biomangfold i regionen.

Vi vet i det minste at vi fortsatt har noe å bevare!

Er du dau?

Langt i fra. Jeg tenker hverken på eple-slang eller andre slanger, skjønt det skal medgis at det krydde av huggorm langt inne på Norefjell, dengang jeg var gutt. Det jeg tenker på er et halvglemte minne, noe som man kan fortelle sine barn og barnebarn. Om noe som engang var, men som aldri vil komme igjen. Hvorfor ikke, vil en eller annen troskyldig fyr si. Jo, av den gode grunn at vi – for å begynne med begynnelsen – i sin tid laget bjørnen om til et villt rovdyr som herjet og drepte både krøtter og mennesker, skjønt det siste ble ikke regnet som noe så forferdelig. Det var verre med sauer, kjøer og hester for de kunne vurderes i kontanter. Men før jeg går videre, så tilgi meg at jeg lar bitterhet og forargelse komme brutalt til syne. Jeg kan nemlig fortelle, ikke jaktskrøner, men om det som engang var og som ifølge min profeti aldri vil komme igjen.

«21 bjørner skudt av Hans Movigen», står det på et skilt et sted på vestsiden av Krøds-herad. Og under skiltet henger 13 forvitrede bjørneskaller som i sin tid verkseier A. L.

Thune egenhendig monterte etter en ransaking av bjørnekirkegården på Movigen.

Gamle Hans Movigen var storjeger, og han levde i den lykkelige tid, da det fantes en bjørnestamme på ca. 8000 dyr i Norge. Dette er ikke et tenkt tall. Vi har hatt en nøyaktig oppgave over hvor mange bjørn det hvert år ble skutt i Norge og ut fra en kurve som er ganske enkel, idet man setter den normale tilvekst opp mot det som ble felt, kan man faktisk temmelig nøyaktig fastslå at det i 1860–70-årene var en stamme på ca. 8000 bjørn.

Og i dag? Optimister regner med ca. 50 bjørn i hele landet. Jeg selv kan ikke strekke meg lenger enn til ca. 30. Men disse 30 bjørn gjør mer skade på husdyr og mennesker enn de 8000 for ca. 80 år siden!

Når jeg dveler litt ved antallet 30 bjørn, er der fordi jeg kan tenke meg at den stamme som hadde sitt tilhold til Norefjellstraktene og nedenforliggende distrikt innen Krøds-herad må ha vært minst så stor. Kanskje enda

Paradiset Norefjell

Med tillatelse fra Drammens og Oplands Turistforening presenterer vi her en artikkel fra foreningens årbok i 1952 – skrevet av Ellef Ringnes. Forfatteren hadde som jeger en innsikt som åpenbart overgår mange tilsvarende miljøer i dag.

litt større. Ikke noe rart at Hans Movigen skjøt sine 21 bjørn, som kom i tillegg til det andre folk skjøt. Hans Movigen skjøt nok ganske sikkert flere. Det var ekte bjørne-skinnsjeler til både folk og kjoretøyer på de fleste gårder i Krødsherad på den tiden. Om vinteren var de i flittig bruk, men om sommeren hang de rett og slett på doen, som møll og rust skydde som bare pesten.

Men hva kommer det av at jeg aldri kan huske at det ble slått en hest, ku eller sau i Norefjellstraktene? Og vi smågutter så da mer enn en gang bjørnefår like ned ved skigaren på Ringnes gård, og folk som gikk til fjells både møtte bjørn og så spor etter den i form av oppgravde hvepsebol eller rensede maurtuer. Jeg vil selvfølgelig ikke benekte at en eller annen slagbjørn kunne være på ferde, men den ble så grundig jaget, at om den ikke ble skutt, så mistet den sikkert lysten på videre eventyr – tror jeg da. Men etterhvert som stammen ble desimert, vokste også skriket om all den ulykken som bjørnen anrettet. Først og fremst fra «jegere» som ikke ville ha noen jaktbe-grensning, både fordi dette stred mot deres trang til å skyte bjørn i hi og den dermed begrensede adgang til å ferdes på fremmed manns eiendom under skinn av å drive jakt på farlig vilt. Og derfra var veien lett til bygdefolk som kanskje mange ganger lot seg suggerere til å tro at bjørnen for enhver pris måtte utryddes. Den var farlig!

Jo bjørnen kunne være farlig når den følte seg truet eller den var skadeskutt. Det gikk nok rykter og fortellinger om folk som under bjørnejakten var blitt ødelagt, men

folk var nå ofte grenseløst uforsiktlige. Vi hadde en husmann på Ringnes som bar navnet «Bjønn-Ola». Han hadde bare skutt én bjørn, men det gikk ry om den jakten hans i hele hans levetid. Det var oppe i Laksejuv, like under selveste Norefjell, hvor Ola gikk og lurte på bjørn som var på «grasing». Det er enkelte steder hvor det vokser noen saftige planter litt tidlig på året, og disse steder drar bjørnen instinktivt til om våren, når den kommer slunken ut av hiet, av vinterdvalen. Laksejuv er like kjent som f. eks. Bukollen i Flå, hvor jeg selv har gjetet bjørn på grasingen. Forskjellen er bare at Laksejuv er vanskelig tilgjengelig, mens man ved Bukollen kan ligge på en seter og studere landskapet med kikkert.

Bjønn-Ola gikk deroppe i Laksejuv med sin gamle munnladningsrifle. Det begynte allerede å skumre, da han plutselig fornam noe som lusket nede i juvet. Han stilte inn på bjørnen, for det var en slik, kom på skuddhold, skjøt og glemte å lade riflen, da han så at bjørnen gikk overende. Det var nesten mørkt, men Ola ville se sitt bytte. Han dro bort til det, dyttet til det med sin uladde rifle og spurte høflig: «Er du dau?» Kun den til visshet grensende sannsynlighet at bjørnen ikke simulerte gjorde at Ola kom helskinnet fra den historien. Men kald var Ola, og det er kanskje å tilbakeføre til en kjølig våraften. «Den var rekti så go å varm å ligge med», berettet Ola senere, skjønt det sikkert hadde gått hans jegerære litt nær at han hadde glemt å lade riflen.

Det hendte nok i blant at bjørnejakten fikk et islett av ufrivillig komikk, enten det nu

Kari Budeie satte i et vederstyggelig hyl . . .

skyldtes jegeren eller bjørnen selv.

Vi hadde på Ringnes-marken en bjørnstill-ing, hvor gamle veltjente hester fikk sin belønning i form av å måtte være «åte» for vår-bjørnen. Selv om vårens vekster var liflige som asparges, lar det seg ikke benekte at bjørnen er litt av et ådselsdyr. En halvdratt hest – riktignok uten lår, for de ble som regel tatt med hjem til speke-pølsen – kilte dens gane, og en mengde bjørn ble skutt på åte. Så var det at konsulen skulle prøve sin jaktlykke. Bjørnen hadde vært der natten før, og konsulen var ekspress kommet opp. Han lå deroppe i stillingsgraven sammen med Asle Skola og ventet. Da kom bjørnen smygende som en skygge bort mot hestekadavret. Veltet de siste tømmerstokker og steiner vekk og frådset i halvdrattent kjøtt som hadde fått det til å vrenge seg i magen på de to deroppe i stillingsgraven. Konsulen tok omhyggelig sikte. Det var bare ca. 40 meter bort til bjørnen. Skuddet smalt, og bjørnen hev seg baklengs ut av åtet og forsvant i tykningen. «Den går ikke 25 meter», sa konsulen og tente en sigarett, «det var midt i hjertet.»

Det var lysnet av dag, da de to gikk ned for å besiktige byttet. Resultatet var negativt, men da Asle senere gikk opp i stillingsgraven, kom han til å se på den øverste bjelken i graven. Konsulen hadde ikke stukket riflepipen langt nok frem, og kulen hadde streift bjelken og fått en gal retning. –

En annen bjørnehistorie er uten gevær. Det var en mann som var på saueleiting opp- under Kalveli på Norefjell. Han var kommet

fram til et bratt stup som gikk ende ned, og under dette fikk han se en bjørn som beitet rolig som en av de sauer mannen var ute og lette etter. Like ved kanten av stupet lå en stein på sikkert 50 kilo, og den fikk mannen forsiktig og uten støy trillet bort til kanten. «Siktet» godt inn og «skjøt». Steinen falt ikke ti tommer fra bjørnen, som etter mannens utsagn hoppet nøyaktig 2,20 meter i været (norsk rekord) hvorpå den forsvant.

Man kan spørre seg selv om angsten for bjørnen i dag er et utslag av hysteri. Jeg tror nok at det er meget i en slik antagelse. På den annen side kan man ikke komme bort fra det faktum at det påtreffes både kjøer og sauer som kan være tatt av bjørnen, skjønt det kan også ha vært tobenede rovdyr på ferde. Særlig under krigen. Men la oss anta at hvis bjørnen er blitt så meget farligere med årene så må det jo kunne finnes en forklaring herpå. Det hele kan jo bare bli en hypotese, men med den desimerte bjørnebestand vil bjørnen i parringstiden måtte lete etter en make. Den drar over store vidder, den har liten tid til å spise – i et hvert fall ikke til å plukke blåbær eller andre skogens bær, den må ha mat og den blir «slagbjørn». Om forholdene kanskje ikke var så idylliske at de kunne sammenlignes med en lørdagskveld på låven, behøvde ikke bjørnen – dengang stammen var stor – å gå langt for å få sin lørdags-kveld. Kanskje kan det her ligge en forklar-ing på farligheten i dag og tidligere.

Jeg hørte forresten som barn at bjørnen aldri røpte gravide kvinner, og at en budeie som ventet seg kunne være rolig på fjellet.

Men det ble hvisket og tisket om at budeiene som ikke har en slik lykkelig tilstand hadde et probat middel, men hva det gikk ut på, visste kun kvinnfolkene selv, og de fortalte aldri sin hemmelighet. Men så var det en aften at to kjente bjørnejegere var kommet opp til en seter for å gå etter bjørn. Den ene hadde tatt med en bjørnepels på kløvhesten, og da mørkningen begynte, lurte han seg ut, tok på seg pelsen i skogbrynet og vagget med underlige strupelyder mot seteren. Kari budeie var oppe som en vind, føk ut med høye skrik mot bjørnen, og da hun var på passelig avstand, løftet hun på skjortene sine, satte i et vederstyggelig hyl og viste det som Gud hadde skapt. Det var ikke moderne med undertøy den gangen. Bjørnen reagerte ikke. Kari stanset forbauset, tok atter noen skritt fram, og da hun kom til at her måtte det vært vist rent for lite, løftet hun på ny skjortene høyt over sitt hode og presterte et skrik som en kvinne i barnsnød neppe hadde klart bedre. Men da knakk det for den falske bjørnen. Kari snakket selv aldri om denne historien, så den behøver ikke å ha vært sann, men det er et stygt indisium at hun alltid omtalte jegeren som en «stigg gris».

Men nok om bjørnen. Vi hadde da også annet vilt på Norefjell i fordums dager. I enkelte år var rypene så overtallig at man hadde på følelsen at man gikk i en hønsesgård. Riktignok kunne det komme uår, som vi dengang ikke kunne forklare. Det var perioder hvor rypa var utdødd, hvor fjellet var svart, for å holde meg til terminologien. Men så kom rypene tilbake nesten like plutselig som de var forsvunnet. Nå er også de dager forbi. Det skyldes ikke bare sykdom og trekk til andre beiter. Det er nok å tilbakeføre til en sterkere beskatning. Jeg har et forholdsvis langt jegerliv bak meg og dermed også en viss erfaring. Særlig var det påfallende at bestanden under krigen, da jegerne for de fleste vedkommende var avskåret fra jakten, fra år til år minket. Den desimerte rypebestand kunne følgelig ikke påføres sportsjegerne, men nettopp i de årene tok snarefangsten et stort oppsving. Det var lønnsomt å drive snarefangst. Man kan være motstander av snarefangsten ut fra rent humane hensyn, men når først det humane skal legges i vektskålen, må man ikke glemme at mange rypeskadedyter og blir en lett fangst for rev og annet rovdyr. Når jeg personlig er motstander av snarefangsten skyldes det, at den drives under et meget lengre tidsrom enn sportsjakten, og at det dessuten dreier seg om fugl som har klart å overleve den første vintertid. Altså fugl som normalt skulle danne stammen for det neste års formering. Finner ikke snarejegerne og sportsjegerne snart grunnlaget for et fornuftig samarbeid, kan det gå som med bjørnen, og gudene må vite om det ikke til slutt blir anført som argument for utryddelse av de siste rype at den spiser så ustyrtelig meget blåbær, at det ikke blir noe igjen til menneskene.

„Bjørnekirkegården” på Movigen.

Foto: Johs. Skage.

Og med rypen så og med skogsfuglen. Jeg har opplevd å høre tiurspill fra nær sagt alle trær på et område av 20–30 mål. Jakten ble vanskelig for man «støkte» fugl hvor man gikk. Men ble man sittende rolig var det et fulltonende orkester som sikkert ville gitt mange og nye motiver til musikken til Peer Gynt. Men her er ikke jegerne alene skyld i desimeringen. Vi har riktignok ensidig drevet jakt på vårt matnyttige vilt sammen med rovdirene, i første rekke reven. Men så kommer et moment som kanskje ikke står så klart for de fleste. Den intensiverte skogsdrift har ødelagt spillplassene. Fuglen får ikke ro i skogen. Om den av den grunn rett og slett går til grunne fordi forplantningsforholdene ødelegges, eller om det her dreier seg om et sammentreff av de såkalte uheldige omstendigheter, får vitenskapen bringe på det rene. Faktum er i et hvert fall at også storfuglen begynner å bli et sjeldent syn i Norefjellstraktene.

Men noe har vi igjen – bortsett fra rovdirene, og det er skogens edleste vilt, elgen og det ikke fullt så populære rådyret, som er langt på vei til å ødelegges både harebikjer og elghunder. De første er det ikke så stor bruk for som de siste av den enkle grunn at også harebestanden er gått sterkt tilbake. I mine yngre jaktår var det bare å slippe hunden. Hvor, ble det samme, for los fikk vi alltid. Nå vet man jo ikke lengre om en harebikje mosjonerer et rådyr eller om den virkelig har harelos.

Rådyrene er av forholdsvis ny datum. Jeg selv hadde sett rådyr nede i Smålenene, mens jeg arbeidet som landbrukslev, men oppunder Norefjell, ja i hele Krødsherad forresten, var det et ukjent dyr. Så hendte det en dag at to av mine tømmerkjørere kom dragende med et rådyr som de hadde

fanget levende oppe i Laksejuv, like innunder fjellet. Det var glidd ned i en kulp og klarte ikke å komme opp igjen ved egen hjelp. Dessuten var det ene forben skadd. Siden hørte jeg på mange år ikke om spor av rådyr før de plutselig dukket opp som en hel stamme, og nå ferdes rådyr overalt i Krødsherad.

Elgbestanden har holdt seg godt, og den synes merkelig nok ikke å genereres noe nevneverdig av skogsdriften. Huggere og kjøpere kan berette om elg som har beitet ved tømmerlunnene i skogen, og de har såvisst ikke i vært skyet. Men så sier vel instinktet at de er fredet på den årstid, for under jakttiden er deres tillitsfullhet til de tobente ikke overvettets.

Det kan være delte meninger om elgbestanden er for stor. Man kan ikke komme bort fra det faktum at elgen gjør atskillig skade på defuruene. På den annen side får man som kjent ikke noe større givendes, og det er bare et spørsmål om ikke noe må og skal ofres for å beholde en normal stamme. Selv om jeg på en måte er skadelidende, holder jeg på at ofret bør bringes.

Jeg har forsøkt å holde meg til det oppdrag redaktøren har gitt meg, og stort sett har jeg vel også gjort dette, men det er neppe noen tvil om mine betraktninger kan virke som rent generelle, om viltbestanden i Norge i sin alminnelighet, tross jeg sitter her og mediterer over svunne tider slik alt var i skog og på fjell, dengang Norefjellstraktene var mitt naturlige jaktterreng. Og har jeg kommet i skade for å la fantasien spille for sterkt, så la det tale til min unnskyldning at slik som jeg har beskrevet forholdene, slik fortøner de seg i dag for meg.

NOF:

Hubro

– årets fugl 2008

Kunnskapsnivået omkring hubroens situasjon er dårlig i mange landsdeler. De mange bekymringsmeldingene om artens situasjon, og behovet for oppdatert kunnskap, var utslagsgivende da Norsk Ornitologisk Forening skulle velge årets fugl for 2008.

Hubroen har blitt sett på som villmarkens fugl fremfor noen annen. Vi forbinder den ofte med uveisomme daler og dype skoger. Fortsatt finnes hubroen på slike plasser, men i våre dager er det like gjerne i kulturlandskapet, nær bebyggelse, eller langs kysten at vi finner hubroen hekkende. Fram til midten av forrige århundre var den var en av de aller mest etterstrebede rovfuglene i den norske faunaen. Dens store røde øyne og fjærhorn ga den ord på seg om å være fanden i fugleskikkelse! Etterstrebelen var så omfattende at hubroen forsvant helt fra enkelte områder.

Vi har egentlig temmelig dårlig kunnskap om hubrobstandens størrelse og utvikling i Norge. Artsdatabanken har i sin rødliste vurdert hubroen til å være sterkt truet. Det innebærer at det er 20 % sannsynlighet for at hubroen skal være helt forsvunnet fra den norske fuglefaunaen om 50–100 år. Den samlede norske bestanden vurderes nå etter skjønn til å være på ca. 1000 hekkende par, men det er grunn til å frykte at også dette anslaget er for høyt.

Hubroen ble, som den siste av våre ugler, totalfredet i Norge sammen med de siste jaktbare rovfuglartene i 1971. Dessverre ble denne trusselsfaktoren mot hubrobstanden avløst av flere nye. Som toppredator i næringskjeden ble hubroen offer for spredning av miljøgifter, framfor alt kvikksølv og DDT. I dag fortsetter nedgangen fordi dødeligheten er stor i bestanden, samtidig som hekkeplassene ødelegges og forstyrres.

Hubroen benytter ofte bærekonstruksjonene for kraftlinjer som sitteplass når de speider etter bytte. Dette blir skjebnesvangert i de tilfellene hvor avstanden mellom to strømførende liner, eller avstanden mellom en strømførende line og en jordet enhet blir så kort at hubroen kommer i kontakt med begge deler samtidig når den slår ut med de store vingene. Da blir hubroen drept ved strømvorslag (også kalt elektroksjon). Det er 22 kV linjene som har såpass kort avstand mellom linene at dette blir et problem når hubroen sitter på traversen. I tillegg er stolpemonterte transformatorer de rene dødsfellene for hubroen.

I tillegg møter kystbestanden av hubro nå en ny trussel. Planene om vindkraftutbygging langs kysten har i de siste årene blitt formidabel, og på grunn av hubroens biologi og jaktteknikk er det svært sannsynlig at den kolliderer med vindmøllene og blir drept.

Mens det var etterstrebelen som utgjorde den alvorligste trussel mot hubrobstanden i første halvdel av forrige århundre, fortrenes kysthubroene i dag av vindkraftanlegg og tilhørende veier, og de sørvendte brantene som hubroen foretrekker som hekkeplass har også de kvalitetene som hyttebygginger foretrekker – sol og utsikt. Hubroen kan tåle å hekke i nærheten av bebyggelse, men den økte fritidsaktiviteten som følger med hyttebebyggelsen er ofte utslagsgivende for at hubroen blir fortrent fra hekkeplassen. Skogsavvirkning like inntil hubroens hekkehyller forekommer også.

Hubroen er, til tross for sin størrelse, en art som er svært vanskelig å kartlegge. Årsakene til det er at den lever en anonym tilværelse, og er stort sett aktiv om natten. I tillegg til å få oversikt over hubroens forekomst og status ønsker vi å kartlegge de trusselsfaktorene som er mest aktuelle i de hubroterroriene som blir registrert.

Hubroens roping er den beste indikasjonen på at hubroen har fast tilhold på en lokalitet, og den kan høres over store avstander. Under gunstige forhold i åpent landskap, opp til 4 km, men ut fra topografi og værforhold kan dette variere. Et etablert hubropar kan være temmelig tause gjennom hekkesesongen. Når de først lar høre fra seg, er det ofte bare ved solnedgang eller soloppgang. Et enkelt – eller bare noen få støt – kan være alt man får høre! Hubroen starter ropeaktiviteten gjennomsnittlig ca. tre kvarter etter solnedgang, og ofte er det bare 5–8 rop i en serie som varer i 1–2 minutter som blir hørt. Med andre ord så gjelder det å være på plass til rett tid hvis man skal lokalisere hubrotilhold ved å registrere hubroens rop!

I egg og ungeperioden er hubropet lett å forstyrre, og de kan lett forlate egg og unger

Foto:
Bruno
Sundin.

og oppgi hekkingen hvis de blir forstyrret i nærheten av reiret. I denne perioden skal alle som deltar i kartleggingen holde en lav profil og ikke nærme seg eventuelle reirhyller. Fra begynnelsen av juli og ut i august kan hekkeplassene besøkes for å konstatere om det har vært hekking gjennom å lete etter sportegn, eller på kvelden for å lytte etter tiggende hubrounger.

Når det nå er så mange farer som truer hubrobstanden, er det på tide at det settes i verk tiltak for å hindre at denne flotte fuglen går undergangen i møte!

Kunnskap om bestanden og stedfestet informasjon om hvor hubroen finnes er nødvendig for å kunne arbeide for å ta vare på bestanden. Både eldre og nyere opplysninger om hubroens forekomst er viktig i kartleggingsarbeidet. Derfor kontakt med Norsk Ornitologisk Forening dersom du kjenner til steder hvor hubroen har, eller har hatt tilhold. Kontaktinformasjon finnes på www.birdlife.no.

Gaupe. Foto: John Odden.

Viltforskning – til hvilken pris?

Av
**John D. C. Linnell, John Odden &
Jon M. Arnemo**

John Linnell er forsker ved Norsk institutt for naturforskning (NINA). Jon Arnemo er veterinær og forsker ved Høgskolen i Hedmark.

Radiomerking av villlevende dyr har de siste 30 årene vært en av de viktigste metodene tilgjengelig for biologer. Fangst og radiomerking kan imidlertid være kontroversielt, og en debatt rundt merking av gaupe blusset nylig opp i *Aftenposten*. Det har etter hvert blitt en årviss begivenhet at selvoppnevnte «viltekspert» lister opp grusomme og gamle eksemplere på hvordan forskerne plager ville dyr, og eksemplene blir presentert som om det er den normale måten viltforskningen behandler dyr på. Ingenting er lengre fra sannheten. Forskning på ville dyr blir i Norge utført av profesjonelle med lang erfaring i sitt fag. Ingen prosjekter kan gjennomføres uten at en rekke statlige institusjoner har godkjent prosjektet. For å oppnå en slik godkjenning må prosjektet være av høy vitenskapelig verdi, og egnet til å samle kunnskap for å sikre en best mulig forvaltning av norsk natur. Det er videre helt avgjørende for forskningen at metodene

ikke påvirker dyrenes atferd – i motsatt fall ville dataene være verdiløse. Det er en rekke viktige årsaker til at det drives viltforskning i Norge.

Få viltarter setter følelsene i sving som de store rovdyrene, og gaupe er ikke noe unntak. For noen representerer de en trussel mot næring og jakt, mens andre gleder seg over at de igjen finnes i norsk natur. Gaupe ble i flere århundre utsatt for en statlig utryddelsespolitikk. De siste tiårene har det imidlertid skjedd en holdningsendring verden over. Norge har sammen med andre vestlige land en felles målsetting om at man skal ta vare på det biologiske mangfoldet. Siden 1980 har Norge, som resten av Europa, forsøkt å integrere gaupe inn i flerbrukslandskapet vi lever i. På 1980- og 1990-tallet økte derfor gaupebestanden både i tetthet og utbredelse.

metoder er et viktig forskningsfelt, og vi publiserer våre erfaringer i vitenskapelige journaler. Takket være en kontinuerlig forbedring av metodene, har dødelighet på grunn av fangst sunket fra 3,7 % (107 fangster) i perioden 1995–2002 til 1,2 % (83 fangster) fra 2003 til i dag. Heldigvis har ingen av eksemplene listet opp i *Aftenposten* skjedd i Norge. Vi har ikke funnet døde gauper med radiohalsbånd i munnen eller gauper døde på grunn av forstoppelser forårsaket av implantat. Vi har heller aldri sett sårskader pga. halsbandet. Litt håravfall eller avkorting av dekkhår på nakken har kunnet forekomme, men så langt aldri i et omfang som kan påvirke velferden til gaupe. Vi forstår at ikke alle liker merking av villlevende dyr, men mener det er viktig å poengtere hvorfor samfunnet trenger denne typen forskning, hvorfor staten finansierer aktiviteten og hvorfor et uavhengig Forsøksdyrvalg hvert annet år har godkjent våre metoder.

Hvorfor radiotelemetri? Ved å sette radioeller GPS-sendere på gauper kan vi følge individuelle gauper over år. Vi kan følge individuelle gauper liv fra fødsel til død. Vi kan tallfeste effekten av gaupe på bestander av byttedyr, og følge deres vandringer i ulike landskapstyper. Hvem kunne ant at den norske gaupe bruker leveområder større enn noe annet ensliglevende kattedyr! At hanngauper kan vandre 400 km fra der de er født før de etablerer seg. At gaupe spiser 50 til 60 rådyr hvert år. At voksne hanngauper dreper flest sauer – noe som på landsbasis fører til at mellom 5.000 og 10.000 sauer blir drept årlig. At de fleste gauper dør av jakt, og at i enkelte områder blir en av ti gauper skutt illegalt hvert år. Uten kunnskap om forflytningen til individuelle gauper ville det vært svært vanskelig å beregne antall gauper i Norge, og uten denne kunnskapen er det vanskelig å se hvordan en bærekraftig høsting av gaupe skal kunne foregå. Uten kunnskap om atferden til individuelle gauper ville det vært tilnærmet umulig å tallfeste de faktiske konfliktene mellom gaupe og husdyr. Det er med hjelp av solid kunnskap om økologien bak disse konfliktene vi kan begynne å designe effektive forebyggende tiltak mot det årlige massive tap av sau til store rovdyr, et tap som i seg selv er et stort dyrevelferdsproblem.

I et land med tilgang på store villmarksområder vil forvaltningen av store rovdyr kunne foregå uten de samme krav til presise data som er nødvendig for å kunne forvalte gaupe i den norske utmarka – som er langt fra å være villmark. Vi håper forskningsprosjektene på gaupe i Norge kan gi objektiv kunnskap til alle de ulike «brukergrupper» og beslutningstagere, og dermed bidra til en bærekraftig forvaltning av gaupebestanden i det norske flerbrukslandskapet. Enkelte liker kanskje ikke at ny kunnskap erstatter myter med fakta, men den gaupe vi har beskrevet i detalj de siste årene er mer spektakulær enn noen «mytisk gaupe» noen gang har vært.

Forvaltningsmerking

I mange år har radiomerking vært en vesentlig del av skandinavisk rovviltforskning. I januar søkte også Direktoratet for naturforvaltning (DN) Mattilsynets forsøksdyrvalg om tilatelse til radiomerking av rovvilt. Her er hensikten kun merking som ledd i forvaltningen av artene. Søknaden gjelder generell adgang til å merke/immobilisere individer av artene bjørn, jerv, ulv, gaupe, fjellrev og mårhund i perioden 01.01.2008–01.01.2013.

– Vi har tidligere uttrykt bekymring for den økende bruken av radiomerking til forskningsformål, selv om vi ser nytten av å innhente kunnskap om artene. Men myndighetene går langt over streken når de vil ta i bruk de samme metoder bare for å ha kontroll på dyrelivet og i stor grad med tanke på enklere avlving, sier styreleder i Foreningen Våre Rovdyr, Birger Westergren.

– Vi har fortsatt en vill fauna i Norge. En fauna som representerer et felles eie og en felles naturarv for hele det norske folk. En slik altoverskyggende kontroll over norsk natur som denne praksisen nå legger til rette for er en vederstyggelighet. Det er et tankekors at man skal tilegne seg full kontroll over så godt som samtlige av de ytterst få ville ulvene vi har, mens to millioner sauer overlates til sitt eget forfødtbiffende i norsk utmark. Det er overhodet ikke ønskelig at deler av norsk fauna skal betraktes som husdyr og fotfølges av hensyn til landbruket. Riktignok har landets politiske ledelse nedfelt presise mål for rovviltbestandene, men det hadde ikke skadet om DN laget noen etiske rammer for sin virksomhet som forhindret slike ekstreme utslag av forvaltningsiver. Selv om noe er mulig å gjennomføre, er det ikke nødvendigvis slik at det bør gjennomføres, sier Westergren.

Ørneskytter – 5.000 i bot

En gårdbrukeren fra Namdalseid felte en havørn i januar i fjor og ble i februar i år dømt av Inderøy tingrett til en bot på 5.000 kroner samt inndragning av våpen.

Ørneslipp på Øra

På slutten av fjoråret ble en kongeørn funnet i Onsøy i Østfold av to unge gutter. Siden har ørnen blitt passet og matet av en lokal fugleinteressert. Den 9. februar i år var det klart for å sette fuglen fri på Øra ved Fredrikstad, og en rekke skuelystne opplevde begivenheten, skriver *Fredriksstad Blad* som har bilder fra begivenheten.

I ulvens rike

En rovdyrfortelling

Novemberkvelden er kald. Høstens farger er borte, og lauvtrærne er nakne. En svak vind rusker i de nakne greinene og det suser mildt i granskogen. Årets første snøkorn kommer drivende med vinden, og etter en stund øker snøværet til en tett vegg av hvitt.

Ei elgku og kalven hennes beiter i seljekrattet i kanten på ei myr. Det blir midnatt. Kalven har lagt seg, men kua beiter ennå. Den kalden snøen legger seg i pelsen på dyrene og de blir hvite over rygg og nakke. Plutselig stopper elgkua å tygge. De store ørene reiser seg, og hun løfter hodet. Noe får henne til å bli oppmerksom. En lyd kommer drivende gjennom skogen langt borte fra. Den er dypere enn vinden, en tone som stiger langsomt for så å dø ut og bli borte.

Et menneske ville neppe ha hørt dette, men elgkuas fine sanser er i hjelpenn nå. Hun står helt stille i sine egne fotefar, bare ørene og nesene søker etter lukt og lyd. Kalven har ikke reagert, den sover like ved, nesten hvit av snø. Aldri før har hun hørt denne lyden, men likevel vet hun. Villmarka synger i natt.

Det går mot daggry. Elgkua har ikke sovet i natt. Av og til napper hun av siste sommerens skudd fra seljekrattet, men hun er årvåken, de store ørene beveger seg stadig. Et ekom renser en kongle i ei gran like ved, og en hare hopper forbi, men de små dyrene bryr hun seg ikke noe om. Det er de andre lydene de store ørene søker. Utpå morgenen klamer det opp og slutter å snø. Elgkalven våkner, reiser seg og rister av seg snøen.

Elgkua ser ulvene før hun kjenner lukten. Over myra kommer fem raggete, langbeinte dyr. Elgkua og kalven er med ett på vill flukt. Et stykke inne i granskogen møter hun to av ulvene. Hun sparket etter dem med frambeina, de spisse klovene er et fryktelig våpen og kan lett drepe en ulv hvis de treffer, men ulvene viker unna og hun bykser videre gjennom tett ungsog. Etter en stund stopper hun, snur seg og ser etter kalven, men den følger henne ikke.

Det var sent i går kveld at lederulvene, den store, mørke hannulven og maken hans, den mindre lyse hunnen, samlet familien til jakt. De tre ungene var ofte ute på egenhånd, men de hørte at faren kalte på dem. Tiden var kommet da ungene skulle være med på jakt. Ennå var de lekne og uerfarne, men store og kraftige.

I grålysningen oppdaget de elgene. De var lettere å jakte på nå da de var flere sammen. Elgkalven ville holde sulten deres unna i noen dager. Ulvene eter seg stridmette. Den kan bli lenge til neste gang. Hele natten og neste dag ligger ulvefamilien ved restene av elgen. Utpå kvelden reiser den største ungen seg. Det er en hann, mørk i pelsen som faren. Søskenene er begge hunner og ligner moren som har lyse sider og er mørkere over ryggen. Han bjeffer kort før den løper av sted med søstrene etter seg. De unge dyra vil ut på egenhånd igjen. Det tar tid å gjøre seg kjent i den store ulveskogen, og det er mye spennende å oppleve.

Foreldrene blir liggende på en liten høyde hvor de har god utsikt. Utpå natta kommer de tre ungvulvene til en mørk og bratt skogli. Her har de ikke vært før. Da oppdager de en merkelig lukt de vil undersøke nærmere. Lukta kommer fra en stor snøhaug. Hva kan dette være? Ikke lukter det av elg eller noe annet dyr de kjenner. Alle tre valpene begynner å grave så snøen spruter. En gammel maurtue kommer til syne, og nå lukter det veldig sterkt og litt skremmende også. Ulvene trekker seg litt tilbake mens de bjeffer og knurrer mot dette dyret som har gjemt seg inne i maurtua. Da går det hull på tua, og et stort brunt hode stikker ut. Den unge hannbjørnen er både irritert og redd, og den knurrer mot ulvene. Nå er den helt ute av hiet.

Den store hannvalpen vil vise søstrene hvor modig han er og nærmer seg bjørnen. Den er jo mye mindre enn en elg, kan den være så farlig da? Opphisset av søstrenes bjeffing og hyl bykser den mot bjørnen og prøver og napper den i pelsen. Det skulle han ikke ha gjort. Et susende

Tekst: Geir Sjøli
Akvareller: Hilde Aaseth

slag av bjørnelabben sender han overende i snøen.

Fortumlet kommer han seg opp. Heldigvis er ingenting brukket. Nå har valpene fått nok av bjørnen. Så fort de kan løper de vekk. De har fått spenning nok for i kveld. Bjørnen vil ikke bruke dette hiet mer. Den grynter irritert mens den labber av sted for å finne et nytt sted å sove. Utpå morgenen er valpene tilbake hos foreldrene. Her legger de seg i snøen for å hvile ut. Hannvalpen merker slaget etter bjørnelabben i flere dager og holder seg mest i ro.

En kveld kommer faren med en hare han har fanget. Valpene løper mot han og vil smake. Men faren er gretten og knurrer advarende. De to søstrene viker unna, men hannvalpen gir seg ikke. Den prøver å dra haren ut av kjeften på faren. Faren blir rasende, slipper haren og slenger valpen overende. Valpen kjenner farens tenner i nakkeskinnet mens han knurrer dypt. Men faren skader han ikke og slipper taket etter en stund. Valpen er både redd og sint og løper vekk med halen mellom beina. Nå kan flokken greie seg uten ham.

Etter å ha løpt en stund kommer han fram til en gård. Her har han vært flere ganger før sammen med de andre, og av og til har det vært etendes å finne her. Det er ofte rådyr nær gården. Her beiter de ofte på jordene. I høst lå en død sau skogkanten.

En gang ulvene lurte i skogkanten ble de oppdaget av gårdshunden som kom bjeffende. Den vesle buhunden ble raskt et lite måltid. Bare halen lå igjen da ulvene dro videre.

Hannvalpen er sulten og irritert etter basketaket med faren. Han vil prøve å skaffe seg mat selv nå. Grantrærne langs jordet har greiner helt ned til bakken, slik at ulven er godt skjult når han sniker seg fram. Selv om han ikke er ett år gammel ennå er han større enn de fleste hunder. Kjevener hans kan knuse elgbein, og han kan

løpe fortere og lenger enn de fleste dyr.

Da hører han en lyd fra jordet bak låven, men kjenner ikke lukten enda. Nysgjerrig lister ulven seg fram for å se. Kan det være rådyr? Han er svært sulten og kan ete et helt rådyr alene.

To små jenter bygger snømann på jordet bak låven. Hele ettermiddagen og kvelden har de holdt på, og nå er det snart mørkt. Ulven legger seg ned under et stort grantre og titter på barna. Han skjønner at de er menneskevalper. Etter en stund reiser han seg og går inn i den tette skogen. Det var ikke noe etende på gården denne gangen.

I flere dager løper hannvalpen omkring sulten og ensom. Tidlig en morgen oppdager han en stor elgokse. Han sniker seg nærmere, men elgen kjenner lukta av han. Den fnyser og tramper, en enslig ulv er den ikke redd. Det store dyret tør han ikke prøve seg på og løper vekk.

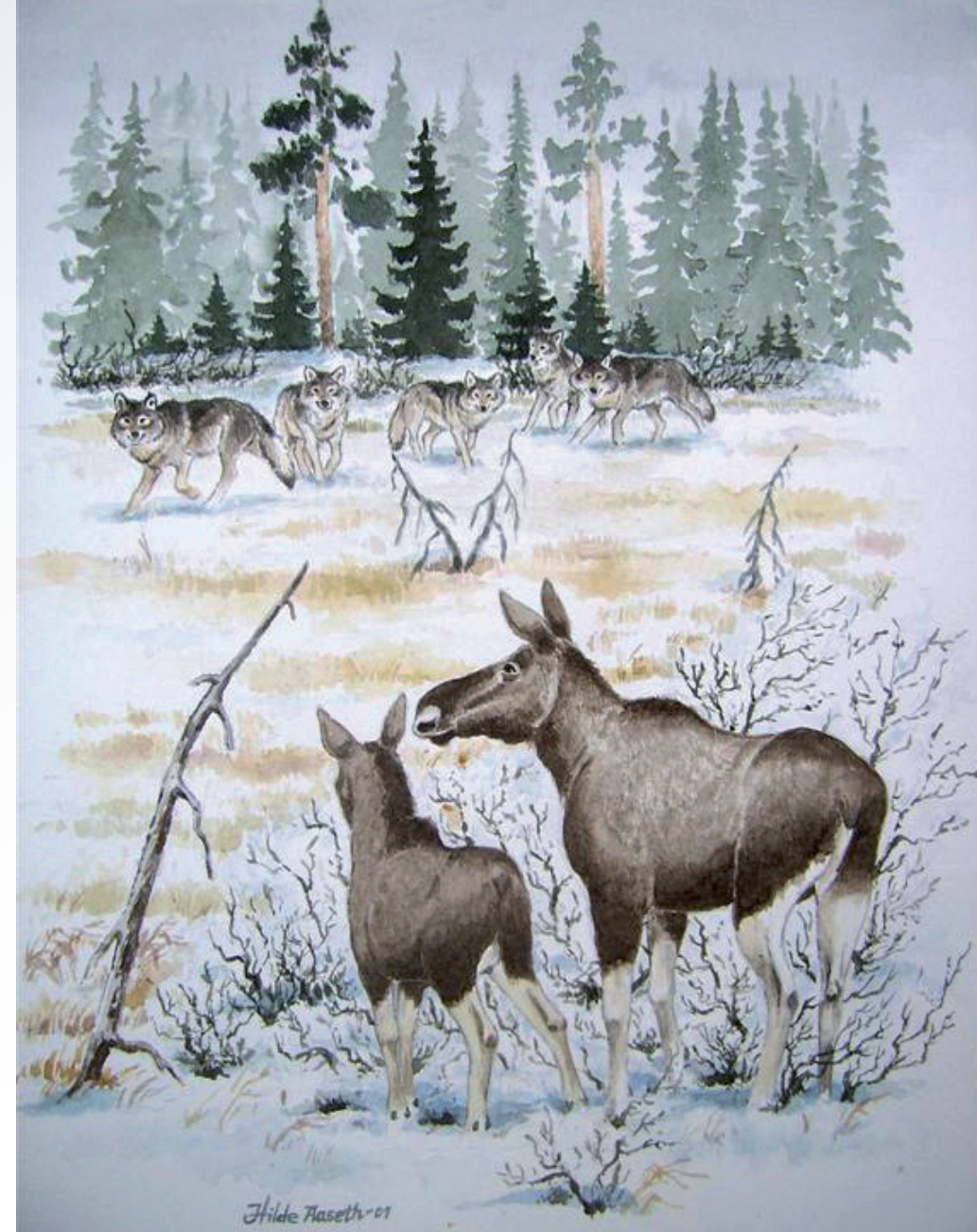
Om kvelden fanger han et ekom, men det er ikke stort nok til å bli mett av. Ikke vil han tilbake til familien. Faren er sikkert sint enda. En kveld løper han på en skogsvei. Det er lettere å komme fram her, snøen er dyp inne i skogen. Plutselig blir han blendet av et sterkt lys. Det er såvidt han får kastet seg til side før bilen treffer ham. Sliten og fortumlet går han inn i skogen igjen og legger seg på en liten høyde.

Da merker han med ett tassing i snøen og kjenner en velkjent lukt. Det er søstrene! De logrer og piper glad mens de slikker han. Litt etter kommer også foreldrene fram fra skogen. Hannvalpen logrer forsiktig med halen mellom beina mens han stirrer spent på faren. Faren ser på han med høyt hevet hode, men han knurrer ikke. Moren kommer fram og snuser på han, og snart løper de sammen igjen. I den dype snøen skifter de på å gå foran og brøyte vei.

En kveld på senvinteren mens ulvefamilien er ute på vandring oppdager de et fremmed ulvespor på en islagt sjø. Her har ulvene ligget i skjul ved bredden om sommeren og sett at mennesket fløt forbi. Det satt på noe som lignet en kort, grov trestamme. Om vinteren gikk ofte mennesker oppreist med tynne sokker i hendene på det islagte vannet.

Foreldrene stopper og snuser i sporet som er helt ferskt. Faren knurrer dypt og begynner å følge sporet. De andre dyra følger etter. Den fremmede ulven har nok kjent lukta av elgkua som flokken drepte for noen dager siden. Sporet fører rett opp mot stedet. Hannulven som løper foran øker farten. Det er ikke plass for inntrengere i hans jaktmarker. En stor grå hannulv står og forsyner seg av elgskrotten da den blir oppdaget. Den har lenge vært på vandring og var svært sulten da den kjente lukta av elgen.

Det blir et skikkelig basketak. Den fremmede er en stor og kraftig ung ulv, men blir for svak mot de to andre. Valpene blir svært opphissede, de hopper omkring og bjeffer, men tør ikke delta i kampen. Snart må den fremmede gi opp. Den

løper vekk med halen mellom beina.

Våren er kommet til ulveskogen. Hunnen skal snart ha valper, og parene begynner å se seg om etter et passende sted å grave ut hiet. Det gamle fra i fjor vil de ikke bruke mer. Mennesker med hunder hadde oppdaget det like etter at valpene var store nok til å følge foreldrene. Etter dette holdt de seg langt unna hiområdet.

En kveld tidlig i mai kommer flokken ned til gården. Nå er alle sauene og de små lammene sluppet ut på jordet. Her vil de alle være en stund før de skal ut i skogen. Ulvene følger gjerdet. Kanskje det er et hull et sted? Ei tørr gran blåste overende sist natt og ble liggende over gjerdet slik at det ble klemt ned. Her hopper hele ulveflokkene inn på beitemarka.

Sauene og lammene blir vettskremt og styrter avsted mot gården. Den unge hannen blir helt vill av all maten som ikke kommer seg unna, og snart har han fått tak i et lam. Da bjeffer mora advarende. Et vindpust fører med seg lukten av menneske. Valpene er opptatt med å jage sau, og bryr seg ikke om advarselen. Da smeller det et skudd fra kanten av jordet. Nå blir det fart i

ulvene. De løper mot stedet de kom inn, hopper over og løper inn i skogen. Men på jordet ligger en igjen. Den unge hannen kom seg ikke unna. Hell natta uler flokken, forsøker å kalle han til seg, men han kommer ikke tilbake. Familien sørger over han i flere dager.

Inne i en mørk granskog har ulvemora gravd ut et hi i en løs jordbakke. I to dager har hun ligget der inne. Når en av de andre har nærmet seg åpningen knurrer hun dypt. Hun vil ikke ha selskap nå.

Faren og de to søstrene jakter ofte sammen nå. En morgen legger faren en stor hare foran hiet. Er hun ikke sulten snart? Han blir stående, titter inn og lytter nysgjerrig. Søstrene kommer til. De vil vite hva som skjer. Alle tre trækker utålmodig og snuser inn i hiåpningen.

Inne fra hiet lyder svake pip. I natt ble fem nye ulver født. Blinde og hjelpeløse søker de seg fram til moras patter. Hun slikker dem kjærlig.

Faren og de to søstrene legger seg ned utenfor hiet. De har noe verdifullt å passe på.

Restlager

FVRs flotte t-skjorter

Svarte t-skjorter i bomull med motiver av Viggo Ree. Den ene med gaupeunge og tekst «Ikke skyt moren min!». Den andre med ulv og teksten «Ulven - en naturlig del av norsk fauna».

Gaupe:
Str. S og M

Ulv:
Str. L og XL

Pris kr 120 pr. stk. + porto

Romslige størrelser

Bestilles fra vår representant i Østfold Helga Riekes via følgende alternativer:

E-post: helgariekes@hotmail.com

Post: Helga Riekes, Larkollv. 849, 1560 Larkollen

Tlf.: 69263709 (evt. les inn bestilling på hennes automatiske telefonsvarer). Du mottar så varen sammen med giroblankett.

Foreningen Våre Rovdyr

Ledelse

Leder
Birger Westergren, Sømskleiva 11, 4637 Kristiansand
p 38 04 69 87, mob 47 26 30 33

Kasserer
Stig Anderson, Lokes v. 18, 4846 Arendal
p 37 02 36 22, a 37 05 71 95

Styremedlem
Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Styremedlem
Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Styremedlem
Christin Valsjø, Peer Gynts v. 12 B, 2619 Lillehammer
p 61 26 47 72, mob 90 53 95 83

Vararepresentanter
Toril Andresen, Gløtten 2, 1920 Sørumsand
mob 92 43 21 46

Lars J. Berge, 7882 Nordli
p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Rein Midteng, Steinbrøttet 11, 2743 Harestua
mob 40 06 81 88

Geir Sjøli, Sjøli, 2164 Skogbygda
p 63 90 85 35, mob 41 41 37 12

Daglig leder/redaktør
Yngve Kvebak, Maridalsv. 225 C, 0467 Oslo
p 22 95 08 66, mob 91 54 41 91

Medietalsmann
Birger Westergren, Sømskleiva 11, 4637 Kristiansand
p 38 04 69 87, mob 47 26 30 33

Informasjonskonsulent
Viggo Ree, Pamperudbakken, 3530 Røyse
p 32 15 77 15, mob 98 64 57 75, faks 32 15 78 22

Regionleder Troms & Finnmark
Therese Simonsen Rye, Utsikten 190, 9018 Tromsø
mob 95 02 57 61

Regionleder Midt-Norge
Lars J. Berge, 7882 Nordli
p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Regionleder Hedmark
Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Regionleder Østfold
Lennart Fløseth, Balaklava 7, 1513 Moss
p 69 27 02 00

Regionleder Sørlandet
Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Bidrag til FVR

Foreningen Våre Rovdyr er for lengst godkjent under ordningen med gaver til frivillige organisasjoner. Det innebærer at du er fradragsberettiget for gavebeløp fra og med kr 500 til og med kr 12.000 enten det gis til ulvefondet, som ordinære gaver eller begge deler. Fradragsretten gjelder ikke kontingentbeløpet.

Din skatt blir redusert med 28 % av beløpet du overfører. Et gavebeløp på f.eks. kr. 1.000 (utover kontingenten) reduserer skatten med kr 280 slik at din reelle utgift blir kr 720.

FVR skal innberette beløpene til ligningsmyndighetene slik at din selvangivelse automatisk blir utfylt i relevante felt. Da trenger vi ditt personnummer, så påfør gjerne det på overføringen. Hvis ikke, så er det slett ikke noe problem. Vi tar bare kontakt eller skaffer fram opplysningen i henhold til godkjent prosedyre.

FVR har i mange år angitt kontingenten som minimumsbeløp med åpent beløpsfelt på kontingentgiroen. Mange medlemmer er således vant til å gi en stor eller liten slant ekstra til virksomheten. Kommer dette ekstrabeløpet opp i kr 500 eller over, så sørger vi for at det kommer til skattefradrag på din selvangivelse i henhold til ovennevnte ordning med gaver til frivillige organisasjoner.

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
Konto: 2800 11 12149

Ulvefondet

Konto 2800 10 08317

Foreningens formål

- * arbeide for at alle norske rovpattedyr og rovfugler skal leve i livskraftige bestander
- * arbeide for at også dyreartenes miljø beskyttes mot forringelse og ødeleggelse
- * spre faktaunderlag og saklig informasjon til massemediene og allmennheten, for derved å oppnå større forståelse for rovdyrenes rolle i naturen og deres behov for egnete biotoper
- * støtte forskning på våre rovpattedyr og rovfugler
- * arbeide for at det ved jakt på de aktuelle artene skal tas hensyn til:
  - artenes reproduksjonstid
  - ungenes utvikling og avhengighet av foreldrene
  - artenes sosiale struktur og øvrige særtrekk
- * samarbeide med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt øvrige interesseorganisasjoner for å finne måter å bevare dyr og biotoper på, og finne lempelige løsninger på konflikter som oppstår mellom menneskelige interesser og rovdyr.

2008

Seniormedlem	min. kr 200
Seniormedlem + familiemedlem(mer)	min. kr 250
Juniormedlem (under 18 år)	min. kr 75
Bedriftsmedlem	min. kr 1000

Medlemskap inkluderer 4 hefter av Våre Rovdyr
Kun abonnement Våre Rovdyr kr 200
Konto 2800 11 12149

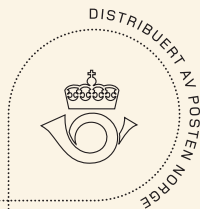
Member/subscription abroad (NOK 250):
Sparebanken Soer, Arendal, Norway
SWIFT/BIC-code: AASPNO22
IBAN number: NO872800112149

Foreningen Våre Rovdyr

Postboks 195
2151 Årnes

E-post: fvr@fvr.no
Tlf.: 22 23 23 89
Web: www.fvr.no

B-Economique
NORGE

P.P.

Returadresse: Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
N-2151 Årnes

